

Anders Sandøe Ørsted og Familien paa Asmild



Ved
A. Heise

Indhold

I.	
Anders Sandøe Ørsted og Familien paa Asmild.....	5
II.	
P. D. Bruun og A. S. Ørsted	41

Anders Sandøe Ørsted
og
Familien paa Asmild

Ved A. Heise

I

Anders Sandøe Ørsted og Familien paa Asmild

Ved A. Heise

Højesteretsassessor, Landstingsformand P. D. Bruun til Asmild Kloster har efterladt sig et betydeligt Familiearkiv, der nu for største Delen er i hans Sønnesøns, Kaptajn Daniel Bruuns Besiddelse. Med hans Indvilligelse meddeles her nogle af Brevene angående Anders Sandøe Ørsted og P. D. Bruun. Brevet af 18. Juni 1836, hvormed Brevvekslingen begynder, og som ved sit interessante Viborg-Billede har givet den første Anledning til Offentliggørelsen, var i P. D. Bruuns i Året 1909 afdøde Datters, Bispinde Swanes Besiddelse, der før sin Død havde givet Tilladelse til Offentliggørelsen.

Den 11. April 1836 åbnedes de nørrejske Provincialstænders første Sammenkomst i Viborg og varede til d. 30. Juli s.A. Det var en Begivenhed for den stille By, ligesom en Genopliven af fordums Storhed. Det var længe siden, der havde været noget Liv i Byen. Alt, hvad det gamle Landsting havde ført med sig, var forlængst forsvundet efter det store Systemskifte i 1660. Ingen Kongehyldninger, ingen Adelsmøder medførte længere større Tilstrømninger til Byen. Landstinget var sunket ned til at blive en slet og ret Domstol. Vel skulde alle Dokumenter angående de jyske Hovedgårde tinglæses ved Landstinget. Dette havde medført en stærk Tilstrømning til Byen til det såkaldte Snapsting og gjort det samtidige Snapstingsmarked til en almindelig Penge-termin for hele Jylland. Hertil strømmede mange Folk; store Summer omsattes eller - tilsattes ved Spil og Svir. Men også denne Herlighed var forsvunden, da Landstinget 1805 blev omdannet til Landsoverret for Nørrejylland og Tinglæsningen henlagdes til Hjemtingene. Snapstingsmarkedet tabte nu efterhånden sin Betydning som Omsætnings-termin, og selv om Domkirkens Klokker endnu den Dag i Dag »ringer Snapstinget ind«, er det dog især under de dårlige Tider efter 1820 sunket ned til at blive et ganske almindeligt Marked.

Hertil kom så den almindelige Følge af Statsbankerotten. Ejendommene sank i Værdi og solgtes for Spotpris; intet, eller i al Fald meget ringe, Handelsliv rørte sig. Et Lyspunkt var dog den Virksomhed, som den driftige Købmand og Fabrikejer Bertel Bruun af de Fredericia Bruuners Slægt gav Anledning til, idet han 1809 foruden sin store Virksomhed i Fredericia og andensteds, efter Regeringens Tilskyndelse havde anlagt en Klædefabrik i Viborg ved hvis Drift han benyttede Tugthusfangerne. Samme År havde han købt Asmild Kloster med Søndermølle og Ålemølle, hvor der også anlagdes Fabrikker¹⁾. Men dette vedkom dog ikke nærmest Viborg By. Her var øde Stilhed. Kun den private Selskabelighed mellem skabelighed mellem Byens Honoratiores gav noget Liv, ligeledes de i Frederik VI's Tid ret hyppige Kongebesøg.

Så kom Stændertiden med nyt Liv. Hele 55 Deputerede tillige med en kgl. Kommissarius med Sekretær osv. samledes her en 3-4 Måneder. Det var jo ligesom den rigtige Snapstingstid var bleven fornyet! Man kunde jo atter få sine Værelser lejet ud til høj Pris. Selskabeligheden fik nyt Liv. I den netop i 1834 stiftede Klub samledes de Stænderdeputerede til Diskussioner om Dagens Begivenheder eller Kortspil; her sivede meget ud til Byens Borgere om, hvad der var foregået i Forsamlingen; Moderne var jo ikke offentlige og Stændertiden, der skaffede Bogtrykker Dons en længe tiltrængt god Fortjeneste, kom i sin officielle Form, undergiven den kgl. Kommissarius' Censur, ikke ret hurtig ud - de sidste Nummere af Stændertidenden 1836, der rigtig nok blot indeholdt Komitebetænkninger og lignende, kom først ud i December! -, og i de første Samlinger nævnedes ikke engang Taleren ved Navn! Og så de officielle Dinèer, som den kgl. Kommissarius holdt i Klubbens Lokaler, og hvortil også andre indbødes. Her, ja måske en almindelig Klubaften, kunde man jo endogså få sig en L'hombre med selve den

1) Om Justitsråd Bertel Bruun (1767-1827) henvises, foruden til Hjort-Lorenzen: De Fredericia-Bruuners Slægtbog, Biografisk Leksikon osv., til L. Schrøder: Danmarks Hjælpekil-der og Næringsveje I, 160 ff. Bauer: Jydske Håndværkere og Fabrikanter, S. 33-18 (med Portræt).

kgl. Kommissarius. Således gik det i al Fald Bogtrykker Dons's Efterfølger, Redaktør H. Wissing. Det var noget! Thi den kgl. Kommissarius havde også i København sine stadige L'hombre-Partier; men Deltagerne heri var - vistnok netop på denne Tid - Navne som Oehlenschläger, F. C. Sibbern, J. P. Mynster eller H. C. Ørsted, eller lignende Storheder på Åndslivets Område.

Til Viborg mødte nemlig i Anledning af Stændermødet de to Mænd, der på den Tid må anses for de mest populære i Danmark, Prof. Joachim Frederik Schouw, der som Universitetets kongevalgte Repræsentant var bleven President i den foregående Stænderforsamling i Roskilde, og som også blev valgt til den jydsk Forsamlings Præsident, og - ikke mindst - den kgl. Kommissarius, den berømte Retslærde, daværende Generalprokurer og Kancellideputeret, Konferensråd Anders Sandøe Ørsted, »Kongens og Folkets Ven«, der den Gang stod i sin fulde Kraft, i sit 59. År. Hans Optræden som Kommissarius i Roskilde havde bidraget til Folkegunsten. Begge disse Mænd kom til at sætte stor Pris på Jyderne og Viborg. For Schouws Vedkommende henvises til hans varme Udtalelser herom ved det sidste Stændermødes Slutning i Juni 1848, som tidligere er meddelte i dette Tidsskrift¹⁾, og for Ørsteds Vedkommende vil der forekomme mange Vidnesbyrd i det følgende. Man får det Indtryk, at Ørsted, skønt han havde flere personlige Venner i den roskildske end i den viborgske Forsamling, har følt sig særlig vel i den viborgske Forsamling. Modsætningerne her var mindre skarpe end i den roskildske Forsamling, og den mere liberale Tone, som i det hele fandtes i denne Forsamling, savnede ingenlunde på dette Tidspunkt Tilknytninger i hans egen Stemning og i hans gennem humane og elskværdige Personlighed. Stemningen blev gensidig; både de jydsk Stænder deputerede og Viborg By kom til at sætte overordentlig-

1) 3. R. V, 459-60.

Pris på Ørsted.

Da Samlingen vilde komme til at vare flere Måneder, havde både Schouw og Ørsted taget deres Familier med, Schow, der boede i Pastor Zartmanns Ejendom i Skt. Mogensgade, sin Hustru, og Ørsted, der da allerede på 12. År var anden Gang Enkemand, sin berømte Broder Hans Chr. Ørsteds to Døtre Karen (allerede da forlovet med Fysikeren Scharling) og Marie. Ørsted var nemlig, i al Fald efter Baggesens overdrevne Skildring, i høj Grad distrahit og kejtet, så at han, som F. C. Sibbern i et af sine Breve naivt-elskværdigt udtrykker sig, »er en Mand, der mindre end andre kan være uden Fruentimmer«¹⁾. Broderdøtrene skulde hygge om ham og føre et Slags Hus på hans Vegne. Ørsted, hvem der forøvrigt i det til Stænderhus ombyggede ældre Domhus som kgl. Kommisarius var anvist tre Værelser til Forretningslokale, opslog med dem sin Bolig i den store Gård på Hjørnet af Store og Lille Skt. Hansgade. »Det glæder mig meget at høre«, skriver H. C. Ørsted d. 18. Juni til dem, »at I begge have så megen Lejlighed til at se eder om og at se det selskabelige Liv så vel som Naturen under så mange Skikkelser. Jeg tænker, at denne Rejse i mange Måder vil være endnu frugtbarere end en Udenlandsrejse; nu må I kun ikke, når I kommer hjem, altfor meget længes efter hine manifoldige Afvekslinger.« - »Hils nu Onkel Anders på det hjerteligste,« slutter han Brevet, »ligeledes Prof. Schouw, Fru Bruun osv.«²⁾.

A. S. Ørsted havde nemlig haft, tidligere Tilknytningspunkter med Viborg, dels gennem sit andet Ægteskab med Mathilde Rogert, dels med Familien Schönheyder og derigennem også med Familien Bruun på Asmild.

Ørsteds første Hustru, Oelenschlägers for sin Åndrighed bekendte Søster Sofie, var død 19. Februar 1818. Allerede 27. Marts 1819 giftede

1) L. Koch: A. S. Ørsted, S. 25 og 29; Breve til og fra Sibbern, II, III.

2) Breve til og fra H. C. Ørsted, udg. af Mathilde Ørsted, 2. Saml., Kbhvn. 1870, smlgn. et lignende Brev af 11. Juni smstds.

Ørsted sig anden Gang med Mathilde Elisabeth Rogert, der var født i Viborg 25/4 1782 og Datter af Landfysikus, Dr. med. Johan Filip Kneil Rogert (f. 13/12 1745, † Viborg 20/4 1794) og Henriette Benedikte Rosenstand-Goiske (f. 21/1 1757, † 13/5 1832, Datter af Konrektor ved Viborg Katedralskole, senere Sognepræst og Stiftsprovst, til sidst Professor i Theologi ved Universitetet Peder Rosenstand-Goiske, † 1769)¹⁾.

Mathilde Rogert var Veninde af Sofie Ørsted og styrede Ørsteds Hus efter Sofies Død. I Litteraturen stilles hun altid i Skygge af Oehlen-schlägers Søster, men omtales rosende af Husvennen F. C. Sibbern (der også først giftede sig efter Sofie Ørsteds Død, 29. Maj 1819) og af andre, således den bekendte P. Hjort, der omtaler Ørsteds lykkelige med den »så gedigne« Mathilde Rogert²⁾. At H. C. Ørsted og andre af Bekendtskabskredsen opkaldte deres Døtre efter hende, tyder også på, at hun har nydt Anseelse blandt Ørsteds Venner. Et Par Breve fra hende til P. D. Bruuns senere Hustru, den unge Reinholdine Schönheyder, får derfor nogen Interesse. Der kastes deri Lys over et og andet i det ørstedske Privatliv, dets Jævnhed og Tarvelighed og dets Omgangskreds.

Reinholdine Vilhelmine Christiane Schönheyder, for hvem Mathilde Rogert efter Familietraditionen havde været Lærerinde (i Fransk?), var født d. 18. Juni 1804 og Datter af senere Stiftamtmand i Viborg Johan Franciscus Gottlieb Schönheyder, der var en Søn af den fra Digteren Johs. Ewalds Livshistorie bekendte Hofpræst, senere Biskop i Trondhjem Joh. Christian Schönheyder, og født i København 1773. Moderen, Engelke Marie Smith (1770-1847), var en Datter af Sognepræst i Ringsted, Dr. theol. Morten Smith. Faderen var en højt anset Embedsmand, der både før og efter sin Ansættelse i Viborg kom til at indtage høje juridiske og administrative Stillinger. Han var 1800 bleven Justitarius og Assessor i Københavns Sørret, navnlig under Kri-

- 1) Efter en Stamtavle om Familien Rosenstand-G., med de deri indgiftede Slægter (Rogert, Paludan-Müller osv.), der har været mig tilgængelig.
- 2) L. Koch: A. S. Ørsted, S. 28-29, og de der anførte Kilder. - Nik. Bøgh: Fra Oehlen-schlägers Kreds, S. 181. - I Ørsteds Breve på Universitetsbibl. findes også et meget venskabeligt og morsomt Brev til hende af 24. Juli 1821 fra Sibbern, hvori han skildrer sin lille Datter Grethes Pudsigheder, deres Ophold i Farum osv.

gen med England 1807-14 en særdeles ansvarsfuld Stilling. 1813 blev han Direktør for den ny oprettede Rigsbank, fik derpå i Begyndelsen af 1820 fast Ansættelse som Assessor i Højeste Ret; men da kort efter Stiftamtmandsposten i Viborg blev ledig, og her trængtes til en kraftig Hånd, fik Schönheyder på Foranledning af Rentekammerets Direktør, Mosting, af Kongen indtrængende Opfordring til at søge dette Embede. Med Løfte om atter at kunne indtræde i Højeste Ret, overtog han Stiftamtmandsposten og udviste stor Virksomhed som sådan, indtil han 1831 atter kaldtes til København som Mostings Efterfølger som Rentekammerdirektør og blev tillige 2. Deputeret for Finanserne, med meget mere. 1845, i sit 72 År, trak han sig tilbage med Titel af Gehejmekonferensråd.

At Schönheyder har stået i nøje Forhold til Ørsted og hans Kreds, fremgår af flere Breve fra Schönheyder til Ørsted fra den Tid. han var i Viborg. I et af Brevene omtales således en Samtale om et juridisk Emne, han i 1817 har haft med Ørsted under en Spaseretur i Frederiksberg Have, og som han nu finder besvaret i en Afhandling, Ørsted har sendt ham, og lignende Ytringer forekommer i flere af Brevene, der forøvrigt mest indeholder juridiske og administrative Sager. I Anledning af Ørsteds Fødselsdag d. 21. December skriver han d. 17. Decbr. 1827 b.a.:

»Når De på Festens Dag er omgivet af Deres Københavnske Venner, så glem ikke, at jeg en Gang hørte til deres Tal, og bevar mig, som må savne Plads ved Deres Bord, dog stedse Plads i Deres Hjerte ... Det vilde være mig et vigtigt Held, om jeg i det tilkommende År igen skulde se Dem. Jeg skulde da endelig mage det således, at jeg bedre end sidst kunde nyde godt af min Nærværelse ...¹⁾).

Det første af Fru Mathilde Ørsteds Breve til den da 16årige Reinhol-

1) Ørsteds Papirer på Universitetsbiblioteket. (Et Læg uden Påskrift, da man ikke har kunnet læse den utydelige Underskrift under Brevene.)

dine Schönheyder, er skrevet 23. September 1820, altså kort Tid efter Ankomsten til Viborg. Vi føres straks ind i den ørstedeske Kreds:

Dine venlige Linier, mit Søde Dinebarn, havde fortient en hurtigere Besvarelse, og så var det min faste Beslutning at skrive strax tilbage med Tante¹⁾, der var så god personlig at bringe mig Dit Brev ... Det glæder mig, at Du dog finder min Fødeby ganske tålelig, lad mig endelig nøiere vide, hvilke Familier Du helst omgås med, og hvorledes Du for det meste tilbringer Tiden; måskee noget ensformigt, men hvad mig angår, siger jeg med Md. Stael: le temps devise nest jamais long²⁾. Formodentlig har Du nu meget at bestille i Huset, thi jeg har hørt, at Tante Mine kommer herover i Vinter³⁾. Jeg veed ikke, om Du holder af Huusvæsenet, men jeg vil ønske, at Du måe vinde Interesse derfor, thi betragtet fra den rette Side er det en interessant Beskæftigelse, og det vilde være mig en så kier og smuk Forestilling at tænke mig mit Søde Barn i denne smukke Virksomhed, som hører Qvinden til. Du vil dog nok imellem fåe Tid at skrive mig til, og da Du nu ikke mere er bange, Din lille Tosse, Gud veed, hvorfor Du nogensinde har været det, så håber jeg så ofte Du kan at høre fra Dig. Nyt veed jeg som sædvanlig Intet, dog jo, jeg kan fortælle Dig, at vi have fået en ny Acteur i Lieutenant Nielsen, han har debuteret i Axels Rolle og vundet Bifald; det er nok første Gang I Verden, at en Bonderose er trådt op som Helt; Du kiender måske Personen, det er en Søn af Stutmester Nielsen⁴⁾. Om Comtesse Danneskiolds Forlovelse har I vel hørt i Jylland, hun er nu gift og reist. Brudekiolen var af Knipling og har kostet, siger man, 2000 Rdl., der er ikke et eneste Nul for mange, det vil jeg sige Dig, men man kan her sige med Mad. Sevine: on ne le crois pas a Paris, comment le croiroit on en Bretagne⁵⁾.

... Ibsens og Siblernes ere raske og hilse dig meget⁶⁾, også fra Grevin-

- 1) Frederikke Vilhelmine Schönheyder, f. 13. Nov. 1778 i København, † 13. April 1871 i Viborg.
- 2) Den delte Tid falder aldrig lang.
- 3) Se Note 2.
- 4) Den berømte tragiske Skuespiller Nicolai Peter Nielsen, Søn af Stutmester i Frederiksborg Fr. C. E. Nielsen, debuterede 12. Septbr. 1820 som Axel i »Axel og Valborg«, efter at han 9. Aug. s. A. havde taget sin Afsked som Løjtnant i Artilleriet.
- 5) Man tror det ikke i Paris, hvorledes skulde man så tro det i Bretagne. - Komtesse Louise Danneskjold Samsø var 18. Septbr. på Gisselfeld bleven viet til Hertug Chr. August af Augustenborg.
- 6) 29. Maj 1819 havde Filosofien Fred. Chr. Sibbern ægtet Christiane [»Sanne«] Ipsen, Datter af Havneskriver I. i København, jfr. et senere Brev. Familierne I. og Sibbern hørte til den ørstedeske Kreds' nærmeste Omgang.

de Danneskiold¹⁾ har jeg en venlig Hilsen til Dig, vi var på Gisselfeld på vores Hjemreise i Sommer, og Du blev omtalt og erindret af dem Alle med Godhed, det var mig ret en Nydelse at høre, jeg synes altid, at Du også er mit Barn. Mynsters har jeg intet seet til i lang Tid, dog troer jeg nok, de ere alle vel²⁾ ... Jeg spiste der [i Næstved] i stort Selskab hos Schönheyders³⁾. Nu har jeg fortalt Dig både Løst og Fast. Farvel Du søde Barn, hils dem Alle fra Deres og Din

Mathilde Ørsted.

Inden et Par År senere var Reinholdine Schönheyder bleven forlovet med Landsoverretsassessor Lic. juris Peter Daniel Bruun, Søn af den tidligere nævnte Justitsråd Bertel Bruun i Fredericia, Ejer af Asmild Kloster m.m., og Magdalene Barbara Bröchner (Datter af Konsistorialråd og Provst Hans B. i Spentrup). Han var født i Fredericia 18. December 1796, blev Student 1813 og vandt et Par År efter Universitetets Guldmedaille for en historisk Opgave: »Når og ved hvilke Lejligheder indtog slaviske Folk visse Dele af Holsten« (osv.). fik 1818 juridisk Embedseksamen med Laudabilis og Februar 1820 den juridiske Licentiatgrad for en latinsk Afhandling (om Kontrakters Natur og Væsen). I Slutningen af samme År blev den endnu ikke 24årige Mand konstitueret som Assessor i Viborg, og 1822 ansat som surnummerær Assessor i samme Ret (1826 udnævnt først til anden og siden til første Assessor).

Fru Mathilde Ørsteds 2. Brev er skrevet 15. September 1823.

Hun omtaler heri Bruun, og både hun og Ørsted sender Hilsener til ham; men forøvrigt er det måske tvivlsomt, om Ørsted allerede på denne Tid har kendt noget til ham. Brevet indeholder, ligesom det tidligere, adskillige ret interessante Oplysninger om Livet i det ørstedske Hus:

- 1) Grevinde Danneskjold, f. Kås, Moder til den ovennævnte Hertuginde af Augustenborg.
- 2) Ja. Peter Mynster, den bekendte Biskop, da 1. Kapellan ved Vor Frue Kirke i København.
- 3) Morten Smith Schönheyder (1782-1835), Fætter til Reinholdine S.'s Fader, var siden 1809 Borgmester og Byfoged m.m. i Næstved.

Min kiere lille Dine.

Endskiøndt Du neppe er hiemme, når dette Brev kommer til Viborg, så veed jeg dog af Frue Jørgensen¹⁾, som er så god at tage det med, at Din Bruun er reist for at hente Dig, og jeg har alt for længe længtes efter at takke Dig for Dit sidste Brev, at jeg ikke med Fornøielse skulde gribe denne Leilighed ... Så længe jeg havde det Håb, at jeg mueligt kunde med Ørsted komme til Viborg, som vi nu i to År have glædet os til, opsatte jeg at besvare Dit Brev ... men nu er desværre alt Håb ude for i År. Ørsteds Embedsreise var også meget kortere, end vi havde ventet, og en Reise til Hamborg for at mødes med Professor Ørsted, som nu er kommet tilbage fra en interessant Reise ... til Paris, London og Skotland, blev der slet intet af. Den største Del af Sommeren have vi altså tilbragt hiemme, som ikke har været mig så kiert, da Ørsted befinder sig så særdeles vel ved at reise; han er det nu mindre, men Gud skee Lov i det Hele dog langt mere vel end for nogle År siden.

Jeg veed ikke, om Du veed, at Frue Ipsen i fjor fik en sød lille Pige; jeg holdt hende over Dåben og hun er opkaldt efter mig. Denne lille Unge kommer river Dag herind og er lige så hiemme her som i hendes rette Hiem, Du kan ikke troe, hvor megen Glæde vi har af hende; isser er det rørende, hvor forelsket hun er i Ørsted²⁾. Gid Du snart kom her til Byen, er der slet intet Håb derom? Jeg længes så meget efter Dig, og jeg vilde også gierne have, at Du skulde see den lille søde Mathilde.

En stor Glæde venter jeg mig også til Vinter. Ørsted, som er altid så sød og god at opfylde ethvert af mine onsker, har tilladt mig at få et Instrument her i Huset, hvad der mange Gange vil skaffe mig en Nydelse, jeg i så mange År har længtes efter³⁾; thi endskiøndt jeg ikke spiller selv, så kiender jeg dog så Mange, som kan skaffe mig den Fornøielse, og Edvard Ipsen, et lille musikalsk Geni, er vores daglige Giest her i

- 1) Navnet utydeligt; rimeligvis Overretsassessor Jørgensens Hustru.
- 2) Mathilde («Tilla») Ipsen, yngste Søster til Fru Sibbern og til nede-nævnte Edvard Ipsen (senere Organist ved Garnisons Kirke). † ugift. - Om Familien Ipsens forskellige Medlemmer findes også Oplysninger i F. C. Sibberns Brev af 24. Juli 1823 til Fru Math. Ørsted (Ørsteds Papirer på Un. Bibl.).
- 3) Også Sofie Ørsted havde dog haft et Instrument, som Ørsted 1806 havde foræret hende (L. Koch, a. Skr. S. 27).

Huset.

Gid Du nu snart vilde skrive mig til, min Søde Dine, og fortælle mig, hvorledes Du lever, jeg har rigtignok ikke fortient det, men Du kan troe mig, mit Søde Barn, at enten jeg skriver til Dig eller ikke, så kan ingen Moder med mere Kierlighed tænke på sin Datter, end jeg på Dig Mynsters ere vel, Fru Mynster har også fået en lille nydelig Pige omtrent på Mathildes Alder. Vi leve ellers som sædvanligt så stille hen, og seer så lidt til hvad der foregår i Byen, at jeg intet Nyt har at fortælle Dig ...

Farvel, hils Dine Forældre så kierligt fra os Begge, også vores bedste Hilsener til Din Bruun. Endnu engang farvel.

Din

Mathilde Ørsted.

Fru Mathilde Ørsted skulde ikke opnå Opfyldelsen af sit ønske, sammen med sin Mand at gæste sin Fødeby, heller ikke opleve sin Yndlings Bryllup, der fandt Sted den 18. November 1824. 26. April samme År var hun død, hvorpå hendes ældre Søster, Anna Wilhelmine Rogert (f. 1778, † 12. Januar 1854) styrede Huset for sin Svoger og dennes Plejesøn af samme Navn, den senere Professor i Botanik, Anders Sandøe Ørsted, der var født 1816 og Søn af Ørsteds Broder, Købmand i Rudkøbing Jakob Albert Ørsted († 1829) og som det barnløse i Egtepar 1820 havde taget i Huset.

Kort efter Dødsfaldet skrev Schönheyder følgende Brev til Ørsted:

»Viborg, d. 1. [Maj 1524].

Min elskede Ven!

Om det hårde Stød, det alt styrende Forsyn har tilladt at ramme Dem, tillader jeg mig ikke at skrive. Hvad Fornuften derom dommer, veed De tilfulde. Hvad Følelsen ikke kan tilbageholde, er for helligt til at forstyrres. Derfor kun dette, at hvad der træffer Dem, deri deeltager på det oprigtigste jeg og mine, navnlig den kjære Reinholdine, som er den eneste, jeg har hos mig, og som meget beder at blive nævnt her«. (Han beklager derpå ved sit sidste Ophold i København ikke at have nydt meget godt af Ørstedes Selskab, »men jeg levede selv ikke for mig selv«. Takker for den ham tilsendte Gave af »Eunomia« og flere Afhandlinger af Ørsted. Han har straks haft praktisk Brug heraf i en Politisag. Derpå om flere juridiske Spørgsmål)¹⁾.

P. D. Bruun og hans unge Brud fik Bolig på Asmild Kloster. Kort Tid efter knyttedes en ny Forbindelse mellem de to Familier, idet P. D. Bruuns Søster, Maren Pagh Bruun, 31. Decbr. 1826 i Fredericia ægtede Fru Reinholdines Broder, Fr. Aug. Schönheyder, fra 1825 Assessor i Viborg Overret (1832 By- og Rådstueskriver i Odense), så at Rente-kammerdirektør Schönheyder også efter sin Forflyttelse til København 1831 havde stærke Tilknytningspunkter med Viborg. Også dette Par fik Bolig på Asmild, der efter Justitsråd Bertel Bruuns Død (1827) ved en Skiftedeling 1830 gik over til P. D. Bruun.

Da Ørsted 1836 kom til Viborg, fandt han Fru Reinholdine Bruun, som han havde kendt som 16 årig ung Pige og måske senere set under kortvarige Besøg i København, som en fuldt udviklet Kvinde, Moder til 4 Børn, ved sin Åndslivlighed Midtpunktet i en også i hans øjne interessant Kreds. I hendes i Egtefælle traf han en dygtig Jurist, der beundrede ham som den nyere Retsvidenskabs Mester og så op til ham

1) Ørstedes Papirer, Un. Bibl.

som Menneske.

- Forbindelsen med Vennens Datter blev straks atter knyttet. Efter Familietraditionen lagde Ørsted på sine daglige Spasereture Vejen over den lange Dæmning over Søen op forbi Asmild og gjorde et Besøg hos Familien. - Spaseaavejen førte den Gang lige forbi Havestuen og var på den Tid omtrent den eneste Spaserevej. »Onkel Anders« modtoges altid med Glæde både af Store og af Små. Også Broderdøtrene fandt her deres bedste Hjem, og da Fru Reinholdine d. 18. Juni fyldte sit 34. År og han selv var forhindret i at give Møde, sendte han sin »ædle Veninde« følgende for den romantiske Tidsalder karakteristiske Brev:

Viborg, den 18de Juni 1836.

Det var et levende ønske hos mig, på denne Dag at kunne bringe Dem, min ædle Veninde, en ubetydelighed, der kunde tjene til stundom at kalde mig tilbage i Deres venlige Erindring. Længe forlegen for at finde en hertil nogenlunde passende Gjenstand, har jeg måske ikke været ganske uheldig ved at være sat i Besiddelse af en nye tydske Oversættelse af alle William Shakespeares Værker. Vel tvivler jeg ikke på, at de vigtigste af disse Værker jo forlængst ere Dem bekjendte, sandsynligviis tildeels i Originalsproget. Men den mageløse Digterånds uendelige Rigdom og Dybde åbenbarer sig stedse i nye Herlighed ved enhver gjentagen Læsning af hans Arbejder, og det vil måske og interessere Dem at gjere Bekjendtskab med de nye Kræfter, som atter have sat sig i Virksomhed for at gjengive Shakespeares udødelige Digtning i det tydske Sprog.

De ønsker og Bønner for Dem og Deres kjære Kreds, som i dette øjeblik rører sig i mit Indre, formåer jeg ikke at give Ord. Jeg skal derfor indskrænke mig til at udtrykke den egennyttige Deel af samme, at

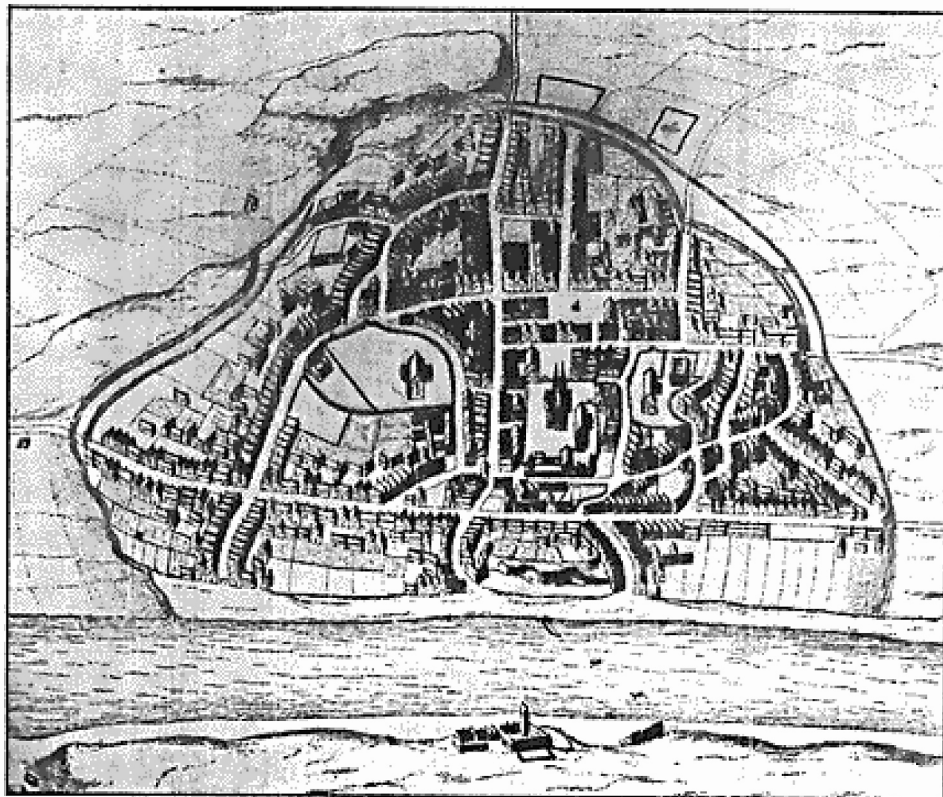
nemlig Forsynet snart vil føle det således, at De kommer til at fortsætte Deres skønne og lykkelige Liv på et Sted, der stadigen giver mig Adgang til den Nydelse, der nu for nogen Tid er faldet i min Lod, ideligen at kunne slutte mig til denne ædle Kreds.

Anders Sandøe Ørsted.

Den medfølgende Bog, der fra Fru Reinholdine Bruun gik over til hendes ældste Datter, Bispinde Swane, og som endnu er i Familiens Besiddelse, er en anselig Stor-Oktav med Titel: »W. Shakespeare's sämtliche Werke in einem Bande. Im Verein mit mehreren übersetzt und herausgegeben von Julius Körner. Schneberg und Wien 1836«.

Med fin Opmærksomhed har Ørsted til Brevet valgt et Papir, hvorpå der er afbildet den af alle Viborg-Rejsende så højt beundrede Udsigt fra Asmild-Højderne ud over Søerne til den bjerglignende By, - det gamle Vebjerg, Middelalderens Vibergæ. Dette Brevpapir synes at have været særlig brugt ved lignende Lejligheder på denne Tid; endnu 1839 findes der i Familiearkivet et Brev med ganske den samme Tegning -; men det ørstedske Eksempel har et særligt »Fortrin« fremfor Brevet fra 1839: det er farvelagt! Rigtignok er det langt fra noget Kunstværk. Både Træerne i Forgrunden (der endnu stå i deres fulde Pragt) og Farverne ere rædsomme; men det giver et særdeles tydeligt Billede af Byens Beliggenhed og har også i topografisk Henseende ikke ringe Interesse.

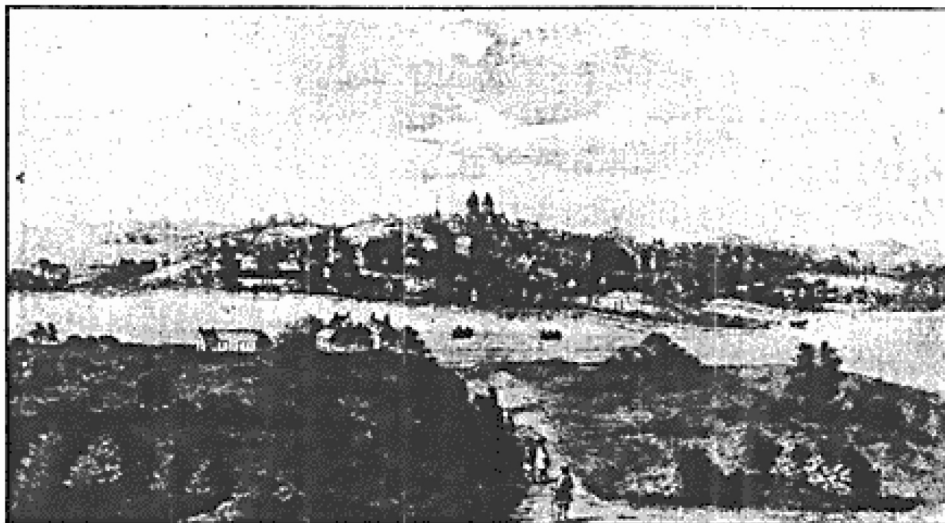
Tydeligt fremtræder på Billedet især den smalle Dæmning, der dengang, lidt nordligere end den 1854 anlagde brede Randers-Chausse, var den eneste Adgang til Asmild. Tidligere var der nemlig kun Bådfart over Søen. Efter Tegningen i Resens Atlas fra omtr. 1677 var Over-



Viborg efter Resens Atlas.

fartspladsen oprindelig i Søndersø lid for det daværende »Mellem-søstræde«, den Vej, der nu fører ned til det såkaldte »Ny Brænderi« (anlagt 1842). Senere foregik Overfarten ifølge Planen over Viborg By i Pontoppidans »Danske Atlas« fra en lille Tange i Nørresø ud for »Nøresøgyde« omtrent ved den nuværende Dansesalons Plads. Denne Tange ses tydeligt på et Billede fra omtr. 1730.

At en direkte Forbindelse var af Vigtighed ikke blot for Asmild, men også for Byen, der derved kom i lettere Samkvem med sit store Op-land mod øst, var indlysende. Ved et Reskript af 18A 1805 tillodes det den daværende Besidder af Asmild, Landsdommer Hoff, at anlægge en Vase med en Flydefærge over til Færgehuset ved Asmild; men da Hoff gik fallit, blev Planen ikke fuldført, for Bertel Bruun i December 1809 ved Auktionen købte Asmild Kloster. I Årene 1810-12 anlagdes derpå



Viborg omtr. 1730.
(Danske Byer i gamle Dage, Nr. 57,
Warburgs Kunstforlag.)

en Dæmning ud for den ovennævnte Tange i Nørresø. I Begyndelsen benyttedes endnu på et Stykke en Flydefærge. Dette ses tydeligt på et Stik, der i og for sig er det bedst udførte Billede, man har af Viborg på dette Tidspunkt. I al Fald må Broen være bleven færdig 1814, thi 15. Marts dette År fik Besidderen af Asmild Kloster Ret til at hæve Bropenge, 1815 også af Gående (1 Sk. pro persona)¹⁾.

Det er denne Bro, der fremtræder så tydeligt på Ørsted-Brevets Billede. Det var den Vej, han og hans Broderdøtre gik på deres Spasereure. Ja selv Asmild-Karossen, hvori de måske af og til har gået, er bleven »foreviget« på Billedet. Heri sad endnu med Angst og Bæven P. D. Bruuns Døtre, når de en mørk Aften i Storm og Regn kørte tilbage fra Viborg, af Frygt for fra den smalle Vej at vælte ned i Vandet, og en lignende Frygt skal Kong Kristian VIII have næret, da han en Gang besøgte Asmild Kloster og der imidlertid havde rejst sig en Storm.

På Ørsted-Brevets Billede savner man en Ting, som findes i Grosch's Stik, men heller ikke på ældre Billeder, og som gør dette Billede særlig interessant: det store og smukke, med Spiret 47½ Alen høje Tårn på Nørresøgn's Kirke (den tidligere Gråbrødre Kirke). Samtidig med en større Reparation var den tidligere kuldede Kirke 1760-61 bleven smykket med dette Tårn, til en Pryd for hele Byen, som det også fremgår af Billedet. Men Glæden blev kun kortvarig. Da Nørresøgn lagdes under Domkirken og Kirken 1812 blev lukket, blev Tårnet 1813 nedre-

1) Ursin, Stiftsstaden Viborg, S. 41 ff. - Hjort-Lorenzens Stamtavle (1894, S. 45).



Viborg omtrent 1810-12.
(Stik af H. A. Grosch [1764-1842],
tegnet af Wandal.)

- 1) Den på Grosch's Stik anførte Mølle ses også på Tegningen c. 1730. Det må være den af Ursin S. 38 omtalte Mølle - Tugthuset, anlagt 1740-42, ses på begge Tegninger fra 1810-12 og 1836. På Billedet fra c. 1730 ses endnu på dets Plads de af Ursin S. 43 omtalte Haver, Huse og Boder.
- 2) Ursin, S. 13, 219-20, 250.

vet. Kirken stod som Ruin til 1830, da den solgtes til Nedbrydning. På dens Plads indrettedes 1835 Anlægget »Tausens Minder«¹⁾.

På Ørsted-Brevets Billede ses også her en tom Plads, medens det ved Siden af »Tausens Minde« liggende Hospital (Gråbrødreklosteret) tydelig ses. Som Baggrund på dette Billede ser man her selve Stederne i Skt. Mogensgade, medens der Nord for Domkirken på det tidligere Billede endnu ses flere Bygninger. Det står i Forbindelse med, at den sidste Bygning af Benzons Kloster, en Stiftelse, der omtrent 1730 var opført på den gamle katolske Bispegårds Grund, men atter nedlagt 1801, nedbrodes 1834 for at gøre Pladsen foran det til Stænderhus ombyggede Landstings-Domhus ryddelig²⁾. Selve denne Bygning ses tydeligt på Billedet lige Nord for Domkirken; men det synes at være

Billedet af det gamle Domhus, der ses, ikke det ny Stænderhus¹). Dette kunde tyde på, at Tegningen på Ørsted-Brevet ikke er fra selve Året 1836, men et Par År tidligere.

Mærkeligst er dog Billedet af Borgvoldpartiet. Medens nu Randers Chausseen skråner ned ad den høje Bakke og derpå går over Søen Syd for (Store-) Borgvold, gik Vejen den Gang Nord for (Lille-) Borgvold og fremtræder meget tydeligt på Billedet. Nu er den gamle Dæmnings vestlige Del indlemmet i »Salonen«s Anlæg, medens den østlige Del og Broen har måttet give Plads for den nye Chausse. - Langs med Sønderø ses den prægtige Allè, som nu for største Delen er forsvunden, men som dengang fortsattes med en Række, til Dels endnu bestående høje Træer, der adskille de to Højder, Store og Lille Borgvold.

Lille Borgvold ses på alle Billederne som en særegen Højde lidt Nord for Store Borgvold. På det ældste Billede er Store Borgvold endnu ubeplantet; på Billedet 1810-12 synes Bakkens Beplantning at være begyndt, 1836 er den helt udvokset; men samtidig er Lille Borgvold begyndt at blive en Grusgrav; den forsvandt først helt omtr. 1859²). Lille Borgvolds Plads blev omdannet til det addste Borgvoldanlæg. Men når der har ligget to Højder så nær ved hinanden, inden Pileskuds Afstand, opstår det Spørgsmål, om den oprindelige Befæstning ikke også har omfattet den nordlige Høj, så her har været et: lignende Forhold som ved Klejtrup Voldsted og den i Litteraturen og Traditionen først meget sent fremtrædende såkaldte »Valdemarskanse«, der endnu i Resens Atlas kaldes »Brattingsborg« og som nu anses for det ældste Hald. Begge disse Steder var der lignende Naturforhold³).

Den 30. Juli 1836 holdtes Stænderforsamlingens Slutningsmøde. Ørsted og Schouw holdt Taler, hvori de begge i varme Ord bevidnede deres Glæde over Modtagelsen i Jylland. Alderspræsidenten, Møller

- 1) Smlgn. Billederne af Stænderhuset i dette Tidsskr. 3. R. V, 399 og 461 (Særtryk S. 31 og 93).
- 2) Viborg Jordebog af 1878, S. 30 ff (trykt).
- 3) Emil Madsen: Klejtrup Voldsted, i dette Tidsskr. 3. R. V, navnlig S. 173.

Wulf fra Nørre Nebel, ytrede sin Glæde over Ørsted o.s.v., og da Billedhuggeren, Professor Bissen, i Vinteren 1836 modellerede Ørsteds Buste, blev denne senere udført i Marmor efter Bestilling af de jyske Stænder og opstillet i Stænderhusets Forsal. Alt var rosenrodt! Ørsted befandt sig jo, efter hans afdøde Hustrus Skildring, aldrig så vel som på Rejser. Nu benyttede han Lejligheden til med sine Broderbørn - Plejesønnen Anders Sandøe var også kommen ræd - at foretage Hjemrejsen gennem Jylland ned til Haderslev og derfra over Fyen og Langeland hjem til København, som man nåede den 19. August Kl. 2 Nat. Det havde vasret en meget oplivende Rejse. Ikke blot den talrige Schöheyder-Bruunske Familie og de forskellige Stænderdeputerede havde modtaget Selskabet med åbne Arme; det blev til en Slags Triumfrejse for »Kongens og Folkets Ven«, iæer på Fyen og Langeland, hvor han efter 22 Års Forløb gæstede sin Fødeby Rudkøbing. Ørsted har selv i et Brev af 20. August til sin »ædle Veninde« skildret Rejsen og udtalte sig Glæde over Opholdet i Viborg:

Kiære, gode Frue Bruun!

Det var aftalt, at Karen i Dag skulde tilskrive Dem, for at bringe hendes og Søsters såvel som min hjertelige Tak for alt, hvad Deres Venskab har gjort for at glæde os under vort evig uforglemmelige Ophold i Viborg, og jeg skulde da have opsat at skrive til en nær påfølgende Postdag. Men da hun og Marie bleve forhindrede fra efter deres Bestemmelse at gjøre Deres Moder et Besøg i Formiddags, så vilde hun heller udsætte sit Brev til hun tillige kunde bringe en Hilsen fra Deres Moder, og jeg vil derfor heller, at De i Dag tager til Takke med et Par Linier fra mig end at De intet skulde høre fra os, og derved enten bringes til at være bekymret for os, eller til at tiltroe os den Utaknemmelighed at have

glemt al Deres Godhed og Velvillie for os.

Vor hele Hjemrejse gik særdeles heldig af og var rig på Glæder, som Venskab beredede os. Det første ret glædelige, som mødte os efter at vi vare skilte fra vor ædle Veninde, var at Frue Købke og Mand¹⁾ kom til os på Gæstgiverstedet i Veile, og med en hjertelig Venlighed; som bragte os så meget andet venligt og godt, der er os vederfaret på vor Reise til Viborg og Ophold sammesteds, i levende Erindring, indbød os til en Froekost på et Sted nær ved Veile Høienhule kaldet²⁾. Her tilbragte vi et Par høist behagelige Timer, hvori Erindringen om den Schönheyder-Bruunske Familie stedse var mig nærværende. Vi traf også flere kjære og interessante Mennesker, hvoriblandt Frue Posselt³⁾. Stedet ligger på Veien til Kolding, og vi fortsatte umiddelbart derfra Reisen, på hvilken vi besøgte gamle Wulf⁴⁾ og såvel der som siden hos Estrups⁵⁾ tilbragte flere behagelige Timer. Næste Dag (Torsdagen) gik vi over Christiansfeld, som vi besøgte, til Hadersleben, hvor vi blev modtagne af Amtmand Tillisch⁶⁾ og indbudne til Middag hos Conferensråd Johansen⁷⁾, hvor vi tilbragte Eftermiddagen og Aftenen. Da vi næste Dags Morgen kom til Årøesund, modtoges vi af Frue Schönheyder⁸⁾ og hendes søde Børn såvel som af Agent Bruun⁹⁾ og af Deres anden Svoger med Frue¹⁰⁾. At vi af alle disse gode Mennesker havde den venligste Modtagelse, behøver jeg ikke at sige; da jeg mærkede, at Frue Schönheyder, i Følge af sin overdrevne Godhed for mig, kunde være sindet at fremskynde sin Tilbagereise til Odense for der at modtage os, men det vist nok vilde være urigtigt, om hun forlod Årøesund, så længe hendes Ophold der kunde være til Nytte for hendes desværre noget svækkede Sundhed, opgav jeg at besage Odense og derimod at tage Veien over Svendborg til Rudkiøbing. Med Agenten fulgte vi til Assens, hvor De vel kan tænke at vi og fandt en venlig Modtagelse.

- 1) Daværende Kaptajn, senere Oberst-løjtnant af Ingeniørkorpset Niels Chr. Købke (f. 1793. † 1849), gift med Mette Marie f. Bruun, næstældste Datter af Bertel B., Søster til P. Dan. Bruun. - Købke, der havde Bopæl i Fredericia, havde disse År Tilsyn med Vejene i Nørrejylland.
- 2) Bekendt Udflugtssted i Højen Sogn, Jerslev H., om.tr. $\frac{3}{4}$ Mil S.S.V. for Vejle, ad Vejen til Kolding,
- 3) Vistnok Birgitte Dorothea Posselt f. Hornemann (1779-1861, Broderdatter af Prof. Dr. theol. C. F. Hornemann), 1821 Enke efter Regimentskirurg H. A. Posselt i Næstved (Erslev: Forf.-Leks.). Rimeligvis har både Ø. og Fru Reinholdine B. kendt hende fra Schönheyders i Næstved (jfr. S. 10).
- 4) Stænderdeputeret, Landvæsenkommissjer Hans Andreas Wulff, f. 1764, Ejer af Nebel Mølle ved Kolding (Brusk Herred, Vejle Amt), bekendt Landmand, Alderspræsident i Stænderforsamlingen.
- 5) Stænderdeputeret Justitsråd Estrup, Bogmester i Kolding.
- 6) Christian Ludv. Tillisch, da Amtmand i Åbenrå, som tidligere Amtmand på Færøerne kongevalgt Medlem for disse Øer i Østifternes Stænderforsamling; April 1841 Kabinetssekretær hos Kristian VIII, † 1844.
- 7) Friederich Heinrich Chr. Johannsen, Amtmand i Haderslev siden 1818.
- 8) Maren Pagh Schönheyder, f. Bruun, ældste Søster til P. Dan. Bruun, gift med Fru Reinholdine Bruuns Broder, Fr. Aug. Schönheyder, 1825 2. Assessor i Viborg, derpå By- og Rådstueskriver i Odense.
- 9) Agent Hans Brøchner Bruun, P. D. Bruuns Broder, siden 1835 fremra-

gende Medlem af Østifternes Stænderforsamling, havde siden 1826 overtaget Assens Færgévæsen tillige med sin s. A. afdøde yngre Broder, Agent Søren Wedege B.s Købmandsforretning.

- 10) Agent Hans Christian Hansen Bruun, f. i Fredericia 9/3 1800, 1826 Købm. i Nykøbing F., havde 1833 købt Årø Sund Færgegård, 1833-64 Postmester og Transportforvalter i Årø Sund, gift med Emilie Schierning, Datter af Kmd. Gregers S. i Nykøbing.

- 1) Hanne Antonie Jacobine Christiane f. Plum, Datter af Biskop P. i Odense.
 2) Agent og Købmand i Assens, Søren Wedege Bruun, Broder til P. D. Bruun (f 1826), havde ligesom sin Broder, Agent Hans Brøchner B., været gift (siden 1820) med en Datter af Biskop Plum, Oline Cecilie. - Deres Datter, Magdalene Barbara Bruun (f. 1821) ægtede senere (10. Sept. 1840). P. D. Bruuns yngste Broder, den bekendte Politiker Mads Pagh Bruun (Landstingsformand efter P. D. Bruun).
 3) Købmand i Fåborg, Agent Lauritz Peter Voigt, født 1779, var Medlem af Østifternes Stænderforsamling. - Frederiksgave tilhørte da Staten (efter Familien Ryberg); stor Have med mange Seværdigheder; Dreslette Kirkeårn, bekendt Udsigspunkt.

Det var mig i Særdeleshed kjært at gjøre Bekjendtskab med to andre fortræffelige Medlemmer af den Bruunske Familie, Agentens Kone¹⁾ og den Afdødes Enke²⁾.

De fulgte os næste Dag til Frederiksgave og Dreslette, men Agenten gik med til Fåborg, hvor vi indtog en Diner hos Agent Voigt³⁾. I Fåborg skiltes vi fra Agenten og derved fra den hele Familie, som fra først til sidst havde omgivet os med så megen Kjærlighed på den hele jydsk Reise, og vi kom om Aftenen til Svendborg og næste Morgen til Rudkiøbing, hvor vi blev Søndag og Mandag over, dog at vi af Mandagen anvendte en stor Del på Tranekjær. Det var mig en stor Nydelse efter 22 Års Forløb at see min Fødeøe igjen og i Særdeleshed også mit Fødehuus. Jeg fandt på Langeland den meest velvillige Modtagelse, kun ønskede jeg, at man havde gjort noget mindre Væsen af mig. Om Tirsdag Morgen, da vi skulde reise, mødte et Uheld, som let kunde blevet en Ulykke. Man vilde blandt andet hædre mig ved at lade Kanonerne affyre, og derved kom en Mand til Skade, dog, efter hvad man forsikrede mig, ikke videre end at han om kort Tid vil blive restitueret, dog neppe uden en Beskadigelse på sin ene Tommelfinger. Det var slemt nok, men, efter den Angst, hvori jeg havde været for, at større Ulykke var skeet, var det mig dog en Træt at det blev derved. I Svendborg blev jeg modtagen med særdeles Beviser på Godhed og Velvillie. Blandt andet gav Borgerskabet en Diner på Christiansminde, hvor den skønneste Natur forhøiede Nydelsen af de Beviser jeg modtog på mine Medborgeres Hengivenhed. På Reisen til Nyeborg toge vi, efter Indbydelse, hid på Glørup og kom sildig til Nyeborg, hvorfra vi Onsdag Morgen gik over til Corsøer og siden i al Hast fortsatte Reisen til Kbhvn., hvor vi dog først kom om Natten Kl. 2. Vi fandt her al Ting vel. Deres Fader fik jeg i Tale om Formiddagen derefter, men han forbød mig at komme

hjem om Aftenen, da Deres Moder var på fransk Comoedie, og igår Formiddags var hun ikke visibel, da jeg, måske noget for tidlig, kom for at hilse på hende.

Nu har jeg da givet Dem en kort Reisebeskrivelse, men jeg har ikke sagt Dem det, som jeg frem for alt ønskede at sige Dem, og det hjælper heller ikke at forsøge derpå. Jeg håber dog, at både De og den kjære Bruun veed, hvad jeg tænker og føler, og skal derfor ikke tale videre om, hvormeget jeg erkjender al den Godhed, De har viist mig og mine, og at både mine Niecer og min Neveu ere gennemtrængte af samme Erkjendelse. De er vel og så god at bringe mig i Erindring hos Tante Mine¹⁾ og hos mine unge Venner, Deres søde Børn. Ligeledes beder jeg Dem at hilse de mange andre, som have viist mig Godhed og Venskab under mit Ophold i Viborg.

Deres inderlig hengivne

Ørsted.

Blandt meget andet, som jeg her i min Hast har glemmt, er de hjerteligste Hilsener fra min Broder og fra Wilhelmine R.²⁾). At Landgreven af Hessen er død, veed De vel³⁾). Det, som gjorde dette Dødsfald Sørgerligt for Kbhvn., er at den franske Comødie derved standser.

Ved Reformationsfesten d. 28. Oktober 1836 blev Bruun Justitsråd, Ørsted og Schönheyder Storkors. I den følgende Tid fortsættes Brevvekslingen. Den 26. November 1836 besvarer Ørsted et Brev af 18. s. M. (Bruuns Bryllupsdag), som Bruun har sendt ham, og omtaler også heri et Brev fra Fru Bruun af 19. September. Atter udtrykker Ørsted i dette Brev sin Glæde over Opholdet i Viborg:

Intet kunde være mig mere velkomment end de venlige Linier af i 18de sidstl., som sendtes mig fra Asmild Kloster. Dette Sted og dets

1) Se ovenfor S. 8, Note 2.

2) Wilhelmine Rogert, hans Svigerinde (og Husstyrer).

3) Landgreve Carl af Hessen, Fr. VI's Svigerfader, var 17. Aug. 1836 død på Louisenlund, 92 År gl.

ædle Beboere ere mig uafladelig i glad og taknemmelig Erindring, og det hører til mine kjæreste Udsigter atter at kunne finde alt der således som det var i Sommer; dog vilde jeg, så stort et Savn det end vilde blive mig, hvis jeg igjen kaldtes til Viborg, dog endnu foretrække at see dets Beboere forplantede herfra, hvor jeg ikke blot til en enkelt Tid men vedvarende kunde have den Nydelse, som denne Kreds skjænkede mig. Karen og Marie dele ganske de samme Følelser, og de ville vist aldrig glemme Asmild Kloster; deres Hjerter tilhøre ganske Frue Bruun.

Modtag derfor, gode Hr. Justitsråd, min hjerteligste Tak for Deres Brev. Jeg håber, at Frue Bruun tillader, at jeg engang med det første bringer hende min Tak for hendes herlige Brev af 19. Sept. Det har bedrøvet mig meget, både af Deres Brev og af hendes Forældre at høre, at hun ikke har befundet sig vel i den senere Tid. Dog håber jeg, at den begyndte Forbedring er gået frem. Gud give at hun snart må vinde fast Sundhed, det eneste, der mangler hende fra at være lykkelig og gjøre Andre lykkelige. Jeg forudsætter, at alle Deres Børn befinder sig vel, og ønsker, at De og vil bringe mig i Erindring hos disse kjære Væsener.

Blandt de mangfoldige Nådesbevisninger, som den tilendebragte Fest¹⁾ førte med sig, var der kun få, som glædede mig så meget som de, der gik til Viborg. Jeg er overbeviist om, at Alle ville finde dem anvendte på rette Sted; jeg vilde kun ønske, at de havde havt den fulde Betydning, som de burde have²⁾.

Når De seer [Justitiarius] Schiønning, [Stiftamtmand] Ahlefeldt, [Biskop] Ølgård eller nogen af de Andre i Viborg, som De veed at jeg holder af, så er De vel så god at bringe dem min Hilsen, og sige dem, at den Godhed og Venlighed, som de have viist mig, er mig i levende Erindring. Men frem for alt kan De ikke bringe Hilsener nok til Deres Reinholdine, til Deres Børn og til Frøken Schönheyder.

1) Reformationsfesten 1836, 28. Oktbr.

2) Efter »Berlingske Tidende« 28.-29. Oktbr. 1836 var der fra Viborg By ikke andre, der fik Nådesbevisninger, end Bruuns Udnævnelse til Justitsråd, men Ørsted tænker måske på Jylland i Almindelighed.

Deres inderlig hengivne

Ørsted.

Imidlertid nærmede Ørsteds Fødselsdag d. 21. December sig. Fru Bruun sendte da under en spøgefuld Form - som Gengæld for Opmærksomheden til hendes Fødselsdag - Ørsted en Gave, hvorfor hun d. 24. December 1836 fik en varm Taksigelse:

»Blandt flere kjære Foræringer, som jeg modtog i Onsdags, var der især een, der glædelig overraskede mig. Den var ledsaget af nogle Linier underskrevet »Overcontrolleur«. Indholdet tyder og på Overcontrolleuren for Jylland; imidlertid kan Gaven ei komme fra ham, thi, så vakker en Mand han end er, så kan dog hverken han eller nogen anden Overcontrolleur i Verden være så elskværdig som den, der sendte denne Gave; det vilde og vel see galt ud med Toldintraderne, hvis man gjorde sådanne Folk til Overcontrolleurer. Det er imidlertid en Trang for mig at bringe den ædle Giver min inderlige Tak, og da en indvortes Stemme, der og bekræftes ved hvad jeg hører, siger mig, at De kjender Giveren, så vover jeg, stolende på Deres sædvanlige Godhed, at uleilige Dem med den Commission, at besørge min Tak til dette elskværdige Væsen«.

Han glæder sig over, fortsætter han, af hendes Forældre at: høre, at det nu er bedre med hendes Helbred, og tilføjer: »Ja i Sandhed, uagtet al den Kiærlighed og Venlighed, som også her omgiver mig, føler jeg idelig Savnet af Asmild Kloster og sammes hele elskværdige Befolkning, så vel de addre som de ganske unge«. - Han sender de bedste ønsker i Anledning af Julen og den forestående Omveksling af Året: »Blandt de Flere, der dele disse ønsker, er der vist Ingen, hos hvem de ere varmere end Karen og Marie; disse glædede sig og af Hjertet over

den kjære Gave, deres Onkel fik til sin Fødselsdag fra Jylland, og velsigne den Hånd og det Hjerte, hvorfra den kom«.

Frygten for Fru Bruuns Helbred varede ved gennem hele Vinteren, men fik en heldig Udgang. Derom, så vel som om Ørsteds og hans Broderdøtres levende Interesse for Asmild vidner følgende Brev af 3. Juni 1837 fra Ørsted til P. D. Bruun:

Skjøndt allerede noget beroliget ved den Efterretning, som Mandagsposten havde bragt Deres Svigerforældre, ventede jeg dog ikke uden Angst på de yderligere Tidender, som vilde komme med Fredagsposten. Jeg kunde ikke blevet glædeligere overrasket end ved de kjære Linier, hvorved De, bedste Hr. Justitsråd, så venskabelig meddelte mig umiddelbar Efterretning om det, der lå mig så tungt på Hjertet.

Nu er den Bekymring forsvunden, som flere fra Jylland modtagne Efterretninger Tid efter anden havde bragt på høiere og høiere Punkt, og nu tør jeg gjøre Regning på ikke at høre andet fra Asmild end hvad godt og glædeligt er. De kan og være forvisset om at jeg veed at sætte Priis på det særdeles Venskab, som De har viist mig ved at bringe mig det glade Budskab. De kan vel tænke, at dette også har udbredt Glæde i mine Omgivelser, hvoraf der ere nogle, som selv have havt Leilighed til at kjende det herlige Væsen, for hvis jordiske Liv der var Frygt, og de andre også have hørt så meget om hende, at de ere nær ved at dele vor beundrende Kjærlighed og Hengivenhed. Hen på Formiddagen gik [jeg] hen til Deres Svigerforældre, for at tage Deel i disses Glæde; Karen havde været der noget forud, og havde først der erfaret, hvad Posten havde bragt, da hun var gået ud inden hun fik Efterretningen fra mig¹⁾. - Gud velsigne Dem og alle Deres.

Deres inderlig hengivne

Ørsted.

1) 27. Maj havde Fru Bruun fået en Datter (Engel, 1859 g. m. sin Fætter, Fabrikant Bertel Bruun til Bruunshåb).

Den 13. Juni skrev Ørsted derpå, i Anledning af Fødselsdagen d. 18., et Brev til Fru Bruun selv; han omtaler atter det meget Godt og Kjærlige, hvortil han for et År siden havde daglig Adgang; han glæder sig over, Gud i sin Nåde har sat en ny Beboerinde ind på Asmild, der måske en Gang vil give den Slægt, som lever efter ham, et tro Billede af, hvad den nuværende ejer i Moderen, og i hvem han kan vente den samme kjærlige Følelse, som de elskværdige Forældre have forplantet på deres ældre Børn, og ender tilsidst med følgende Ord:

»De veed, at jeg, under en vis Betingelse, gjerne vilde underkaste mig, at jeg, om Skjæbnen nogensinde igjen skulde føre mig til Viborg, da måtte finde Asmild Kloster øde og tomt; men Udsigten til at hiin Betingelse skal gåe i Opfyldelse er ikke rykket nærmere, siden vi skiltes ad. Jeg skal nu hverken trætte Himlen eller Dem i med Bønner eller ønsker om dette eller hiint; kun beder jeg, at den Gud, som har opholdt det Liv, hvorfor nylig så mange Hjerter skjælvede, fremdeles vil holde sin mægtige og faderlige Hånd over Dem og Deres«.

I Året 1838 holdtes atter Stændermøde i Viborg (fra 21. Maj-23. August), og denne Gang var Bruun selv Stænderdeputeret, idet han 30. Januar s. A. som jysk Sædegårdsejer var bleven kongevalgt Medlem. Det venskabelige Forhold til Asmild fortsattes. Vel er der ikke noget Fødselsdagsbrev til Fru Bruun d. 18. Juni; men Ørsted har vel selv personlig overbragt sin Lykønskning. Som sædvanlig mindedes him og Asmildkredsen Ørsteds Fødselsdag d. 21. December og fik som sædvanlig en varm Taksigelse i et Brev fra Ørsted af 29. s.M., hvori han atter ytrer sin Glæde over Asmildkredsen og »dets fromme og elskelige Beboere«, og sender også de kærligste Hilsener og ønsker for det nye År fra Marie (Ørsted) og i det hele fra, hvad der hører til Broderens Hus. »Hvad jeg ønsker over Dem og over Bruun og over alle de større

og mindre Engle, som omgiver Dem, kan De vel selv vide ...«

Imidlertid gik det længe nærede ønske i Opfyldelse. Den 6. Juli 1839 blev Bruun efter foregående Prøve udnævnt til Assessor i Højesteret; og Asmild kom således, i al Fald om Vinteren, til at stå »øde og tomt«. Da Ørsted d. 14. Juni, ledsaget af sine Broderbørn Karen og Anders, skulde tiltræde en Rejse til sin Svoger Bull i Kristiania, sendte han allerede d. 8. Juni i Anledning af den forestående Udnævnelse og Fødselsdagen d. 18. et Brev til Fru Bruun. Så længe det var uvist, om Bruun opnåede sit og hendes ønske, fandt han sig forlegen for, hvorledes han skulde tage denne Sag; thi medens han ikke vilde svække et så kjært Håb, var han også bange for at nære det, hvis det mulig skulde glippe; Hensynet til, at hun kommer sine Forældre så nær, at de Bekymringer, hun og Bruun vel nu begynde at føle for deres Børns fortsatte Opdragelse, derved vilde tabe sig, »og fremfor alt, at Deres Sundhed vil vinde ved at forlade det så kjære, men dog i den umilde Årstid meget betænkelige Asmild, har vist ikke mindre Del i min Glæde, end det jeg selv vinder derved, hvilket jeg og, hvis jeg oftere skal til Viborg, vil komme til selv at betale«. Han håber, at Bruun, trods sin Upasselighed, vil kunne komme tidsnok til at kunne fuldende Prøven i Juni Måned. »Denne Prøve er iøvrigt noget ubehagelig for en Mand, der er kommet til en vis Alder, men Bruun kan dog vist, med al sin Beskedenhed, ikke have mindste Angst for den«.

Efter derpå at have givet nogle gode Råd om at auskultere i Højesteret nogle Dage i Forvejen og at have omtalt den forestående Rejse til Kristiania, der vil vare til 4. Juli, og hvor hans og Broderbørnenes Tanker d. 18. Juni ville være i Viborg, slutter han:

»Jeg veed ikke, om De kan bringe Bruun min Hilsen, men er han endnu hos Dem, så bring ham den varm og hjertelig; er han alt på Rei-

sen, når De modtager disse Linier, så fåer jeg uden Tvivl Leilighed til selv at bringe den. Deres søde Børn må De og hilse på det hjerteligste. Det glæder mig at kunne fortsatte de venlige Forhold, hvori nedarvet Kjærlighed har bragt mig til disse kjære Væsener. Pigebørnene [ø: H. C. Ørsteds Døtre] glæde sig og af Hjertet til snart at kunne samles med Dem og Deres«.

Dette Brev sendte Fru Bruun til sin Mand, der allerede var afrejst¹⁾. Der er jo intet skjult eller hemmeligt i Ørsteds Venskab for hans Vens Datter, i det hele for Familien på Asmild. Alt ligger åbent og klart for Dagen. Den mere personlige Brevveksling hører nu op. Hvor højt Bruun satte sin Hustru, og hun ham, vil fremgå af flere Breve i det følgende.

Fra 14. Oktober til 17. December 1840 holdtes atter Stændermøde i Viborg. Under dette foregik der næppe noget mærkeligt i Forholdet mellem Ørsted og P. D. Bruun. En af Hovedbegivenhederne i denne Session var Sammenstødet mellem Ørsted og Schouw i Anledning af Minoriteternes Ret til at indgive Vota i private Sager. Dette var blevet nægtet i den roskildske Forsamling, hvorover der var indgivet en Klage af et Minoritetsmedlem. Ørsted havde som Kommissarius holdt sig meget tilbage i denne Sag, og han tilrådede Kongen at forelægge Sagen til Stamdernes Afgørelse; men Kristian VIII afgjorde Sagen ved et Reskript af 4. Nov. 1840, hvori han gav Klagen Medhold og fastslog Minoriteternes Ret til også i private Petitioner at indgive Minoritetsvota. Denne Afgørelse vakte stor Forbitrelse i det liberale Parti; og Bankbestyrer Otterstrøm fra Århus foreslog at indgive et Andragende til Kongen om, at Reskriptet atter måtte tages tilbage eller forelægges Stænderne.

Sagen kom til Behandling d. 18. November (Bruuns Bryllupsdag) og omtales nærmere af ham i et Brev til Hustruen fra Asmild Kloster d.

1) Fru Bruuns Brev er foreløbig forlagt, så det ikke kan meddeles for øjeblikket.

22. November 1840:

»... Den 18. Nov. var jeg i en stadig Kamp i Stændersalen, og det gjorde mig meget ondt, da jeg var kommen i Ro, at jeg kun havde kunnet være så lidt for Dig ...¹⁾ - Vil Du sige Din kjære Fader, at jeg har bragt Ørsted hans venlige, deeltagende Ord, og at de kjendeligen rørte Ørsted, der efter alt at skønne dog lader de Fortrædeligheder, man lader ham vederfares, glide over. - Som jag tidligere har skrevet Dig, blev her Dagen efter at Minoritets Reskriptet her var bleven bekjendt, af Otterstrøm indgivet Andragende om, at Kongen enten vilde tage det tilbage eller forelægge Stænderne det. I Går blev det overgivet til en Kommittee med 41 Stemmer mod 1 - denne ene var Christen Schouw²⁾. - Det var aftalt blandt de Deputerede slet ikke at tale, men reise sig for Kommitteen; dog blev denne Aftale uden al Anledning brudt af den forfængelige Prokurator Nyegård³⁾. - Otterstrøm motiverede sit Andragende meget godt, og derefter holdt Ørsted et langt Foredrag, hvori han søgte at retfærdiggjøre sit eget Forhold og navnlig, at han ingen Deel havde havt i Forestillingen fra Kancelliet som fraværende. - Schouw, som selv er blandt de ved Rescriptet fornænnede Deputerede, sagde derpå nogle få Ord i en synlig bevæget Tilstand og med en lid og Kraft, som man ikke tidligere havde seet hos ham, og lagde han fornemmeligen Vægt på, at Kongen måtte være urigtig Sagen forebragt, da han havde afgjort en nærgående Klage uden at høre dem, mod hvem Klagen var rettet; han ventede på, at adskillige af dem, som i Roeskilde havde voteret mod Minoritets Votum, vilde tage Plads i næste Stændersession og kunne forsvare deres Færd, men han, som var den eneste, som var her tilstede blandt hine Deputerede, måtte tage til Gjenmæle, den føje Stund, han endnu var Deputeret⁴⁾. Schouws Ord gjorde megen Indtryk på. Forsamlingen, og et svagt »Bravo« hørtes. - Der tales om i Forfat-

- 1) En lang Skildring af hans uforandrede Følelser for hende og varme Tak til hende for hele det forløbne Tidsrum.
- 2) Selvejer Christen Skov, valgt af de jydsk Landejendomsbebesiddere.
- 3) Overretsprokurator, Justitsråd (senere Etatsråd) Malthe Bruun Nyegård (1789-1877) til Stenalt Gård ved Flanders, valgt til Staderdeputeret 1836 og 1840. Senere Ejer af Kokkedal ved Hørsholm; Ven af Ingemann (Biogr. Leks.).
- 4) Schouws Mandat som kongevalgt Deputeret for Universitetet udløb med denne Session.

ningssagen at anbringe et ultra Minoritets Votum, for at Vedkommende ret kunde have sin Forargelse af den Slags Vota. - Det er besynderligt nok, at Navnet Schouw skal i Forsamlingen betegne 2de Deputerede af så høist forskellige og modsatte Anskuelser (?); jeg har været den eneste Deputerede, som stemte mod Komitee ved Navn, for at den stakkels Biskop ikke skal gøres Uret¹⁾. - Jeg skal endvidere tilføje, at i Castenschjolds oplæste Klage over at Minoritets-Vota vare nægtede i Stænderne i Roeskilde, var bragt den Sigtelse, at Majoriteten havde brugt »den Vilkårlighed o.s.v.«

Jeg fik i dette øjeblik et meget kjærkomment Brev fra Justitsråd Guldberg²⁾, hvori han takker mig for den Varme, hvormed jeg har talt Højesteretsadvokaternes Sag i Stændersalen, og sender mig denne Taksigelse på Højesteretsadvocaternes Vegne ...«

Også i er Brev fra Asmild Kloster af 29, Nov. 1840 kommer Bruun tilbage til Minoritetssagen, foruden en ret interessant Udtalelse om den jyske Stænderforsamling i det hele, m. m.:

Jeg Søger nu fra mit Arbejde en Vederkvægelse ved en Underholdning med Dig ... Tak for Dit sidste Brev, jeg kunde heller ikke godt undvære det; vi have nu på det nærmeste været 2 Måneder adskilte, og jeg har i den Tid måttet undvære Din kjærlige Omgang og alle de Goder, som en elsket Viv og gode Børn medbringe i et lykkeligt Hjem; min Erstatning herfor har været Slid og Slæb, mueligen til liden Nytte, irriterende Sammenstød med enkelte og ikke forstået af Flere; Du kan nu selv vurdere Erstatningen. De Lovtaler, man holder over den jyske Forsamling, hidrører sikkert fra, at den sees i Frastand; den har vist nok ikke mange conservative Elementer; men for flere Afstemninger kan jeg slet ikke rose den, da Pluraliteten går i Blinde; jeg er også ganske anderledes vant til at høre Grunde for og imod i min nuværende og

1) With havde 28. Oktbr. indgivet et Forslag om Forandring Stænderanordningen. Dagen efter indgaves 6 andre Forslag i lignende Retning, om Skattebevillingsret og lign. Alle Forslag henvistes til den samme Komite. Især Biskop Øllgård fra Viborg havde talt stærkt imod Forslaget. Komite-Nedsættelse besluttedes med 45 Stemmer mod 3, og derpå med 44 Stemmer mod 4, at henlægge Petitionen under samme Komite som Withs Forslag.

2) Højesteretsadvokat Ove Emmerich Høegh-Guldberg (1798-1843). I Sagen om Højesteretsadvokaternes Salair havde Bruun været Referent (Ordfører).

tidligere Stilling end dem, man byder mig i Stændersalen.

Jeg skulde i Aftes have hørt Kellermann, som giver Concert i Wiborg, men kunde ikke give så megen Tid bort; jeg mener imidlertid at få ham at høre i Morgen.

Om Forsamlingen vil behøve Prolongation og da om 8te eller 4re Dage; kan endnu ikke afgjøres. Bliver det kun 4re Dage, så kunde jeg endnu om Søndagen gåe med Dampskibet over Kalundborg; men der vil i den sidste Tid komme til at hvile så meget på mig, at dette næppe vil være udførligt. Ved mine egne Sager har jeg endnu slet intet kunnet foretage, og jeg vil således rimeligviis blive nødt til at gåe over Fyen, da Dampskibet kun går hver Søndag.

Et litographeret Portrait af Schouw efter det, som hænger i Roeskilde, er kommet hertil til Subscription; det er særdeles smukt, og jeg ønsker gjerne at eje det. Da de første Exemplarer ere de bedste, vilde Du vel, min kjære Reinholdine, købe det i tide ...

Jeg har i Aften læst Komitee-Betænkningen i Vejsagen. Vil Du sige Din kjære Fader, at den er i det Væsentlige som den Roeskildske, kun at Vejarbeidet in natura, når Entreprenørerne ikke melde sig, ikke derved afskaffes inden en bestemt given Tid, - at Parcellerne af Hovedgårde også fritages for eet mueligen indtrædende Naturalarbejde, og at adskillige Forandringer ønskes i Vejlinierne, deriblandt, at den fra Holstebro til Hobro lægges tilside og istedet derfor enten en Vej fra Holstebro over Wiborg til Randers eller fra Ringkjøbing til Århuus over Skanderborg, dog sidste mindst anbefalet¹⁾. - I Discussionen om disse to Vejlinier agter jeg ikke at tage Deel på Grund af Forholdene, med mindre jeg skulde blive nødt dertil. - Forøvrigt er jeg oftest mere misfornøiet med at jeg har undladt at sige noget i Stændersalen, end med hvad jeg har sagt; men jeg er så optaget med mine egne Sager²⁾, og

1) I et Brev til P. D. Bruun af 2. Nov. havde Schönhejder (som Rentekammerdirektør) i Anledning af den Stænderne forelagte store Vejsag ytret: »Jeg har Intet imod, at man gjør Vejen fra Randers til Viborg til Hovedlandevei, når man kun ikke vil, at den skal træde i Stedet for den fra V. til Hobroe, thi sådant er reen Pølsesnak. Mine Colleger vilde imidlertid ved Veianordningens Udarbeidelse ei indlade sig derpå. - Om Broen vil der i alt Fald ei så snart blive Spørgsmål. Stykket fra Veirum Broe til Løvskal over Koldbeck vilde naturligvis først blive at gjøre i Stand ...«

2) ð: de Sager, han selv havde med at gøre (som Komite-Medlem, Referent o.s.v.), ikke hans private Sager. - I Brevene omtales oftere, at han ikke har haft Tid til at beskæftige sig med disse.

det går fra den ene Sag til den anden, så man næppe har Pusterum til at tænke sig om, for Ordet er fløjet bort, som skulde have været mod-sagt ...

Klokken er snart 1, fortsætter han, og det er blevet koldt i Værelset. Efter en varm Taksigelse til hende for al hans Lykke, fortsatte han derpå næste Aften (d. 30. Nov.); han har nu hørt Kellermann, som har grebet ham stærkt, hvorfor him endelig må høre ham, når han fra Viborg kommer til København; fornyet Tak til hende for et nyt Brev. Derpå tilføjer han om Minoritetssagen:

... Vil Du ligeledes takke Din kjærlige omhyggelige Fader for hans Brev og i Anledning af dets Indhold sige ham, at jeg altid har fundet det tvivlsomt, om Anordningen hjemlede Minoritets Votum i private Petitioner; men det er heller ikke det, hvorefter der egentligen i denne Sag er Spørgsmål; Realiteten vil man sikkert slet ikke holde sig til; men Sagen er, at K[ongen] har gjort en i det mindste tvivlsom Fortolkning gjældende i Stænderanordningen, uden at høre Stænderne, i et Kabinets-Rescript, imod så godt som alle Forestillinger, og sådant kan lede til meget betænkelige Indgreb i Stænder-Institutionen; dersom Sagen havde været forelagt Stænderne, kunde det jo gjerne være, at man havde fundet, at Minoritets Votum ikke bør udelukkes, skjøndt jeg ikke troer det, da det svækker Petitionens Kraft og leder til mange Synderligheder ...

Stændersamlingen skulde dog ikke slutte så tidligt, som Bruun havde ventet. Først den 14. December kom Komitebetænkningen i Otterstrøms Andragende til »foreløbig«Behandling. Under denne beklagede Ørsted, at der skulde være Uenighed mellem ham og Præsidenten, hvorpå Schouw svarede, at det heller ikke havde været ham behageligt: »Men jeg har ved denne som ved alle andre Lejligheder haft Prø-

ver på den høje Grad af Humanitet, hvormed den kongelige Kommissarius behandler den, der er af en anden Mening end han selv.« - Den endelige Behandling fandt derpå Sted d. 19. December, og i det følgende Slutningsmøde takkede Ørsted atter Forsamlingen for dens Velvilje o.s.v. og endte med en varm Tak til Schouw: »... ligesom jeg og tør tro, at vort personlige Venskab i det mindste intet har tabt ved de nye Berørelser, hvori vi herved ere komne med hverandre.« Schouw ytrede i sin Svartale sin Glæde over, at det netop var Ørsted, »der har bragt; og skal bringe vort Budskab (til Kongen); der var ingen, hvem vi hellere ønskede dette Hverv.«¹⁾

Men Kong Kristian VIII havde en anden Mening end Ørsted. Ved de nye Udnævnelser af Stænderdeputerede (1842) blev Schouw, meget mod Ørsteds ønske, forbigået som kgl. udnævnt Repræsentant for Universitetet og var således udelukket fra Stænderforsamlingen²⁾. Det var i den Anledning, at man i 1842 skænkede Schouw en Gård i Viborg, en gammel Klosterbygning, den nu såkaldte Karnapgård i Skt. Mogensgade, for at han som Grundejer kunde blive valgt til Deputeret i Nørrejylland. Dette skete også ved de ny Valg i Jylland 1947.

I Året 1841 blev Bruun af de mindre Landejendomsbesiddere valgt til Deputeret for 8. Valgkreds (Mols, Sønder- og Østerlisbjerg Herreder i Randers Amt). Som Deputeret herfor gav han Møde i den mindeværdige Samling d. 12. Oktober-20. December 1842. Til Ørsted havde Forholdet stadig været venskabeligt, også fra det liberale Partis Side. Endnu i Maj 1842 opfordrede således H. N. Clausen, Schouw m.fl. til at yde Bidrag til, at en af Bissen i 1838 udført Gipsstatue af Ørsted kunde blive hugget i Marmor; også P. D. Bruun tegnede sig for et Bidrag.

Da P. D. Bruun i 1838 var bleven kongevalgt Stænderdeputeret, hed det om ham i den satiriske

1) Viborg Stændertidende 1840, Sp. 1300 ff.; 2204; 2335; 2832; 2834.

2) Koch: A. S. Ørsted, S. 139; Biogr. Leks. (Schouw).

Stændervise:

Fra Klosteret en Mand vi fik,
som vistnok meget vejer,
han kjender grant den fine Skik,
han hilser, smiler, nej.

Verset er lavet af den som Selskabsmand bekendte Stiftsprovst Hald i Ålborg; Stændervisens anden Forfatter, Herredsfoged With, oplyser, at Grunden var, at Bruun, »da han første Gang var i Stænderne, forekom os noget for zierlig«¹⁾. Ørsted omtaler Bruuns store Beskedenhed. Hvor stor en Anerkendelse Bruun havde vundet i Stænderforsamlingen i de forløbne År, navnlig som Ordfører (Referent) for flere juridiske og lignende Sager, viste sig nu. Med 48 Stemmer mod tre, der faldt på Kammerjunker Lüttichau til Store Grundet (den senere Krigsminister, 1864 Chef for Artilleriet i Dannevirkestillingen), blev han valgt til Forsamlingens President, hvorpå Lüttichau med 33 Stemmer valgtes til Vicepræsident.

Ørsted, der i Decbr. 1841 var bleven Gehejmestatsminister, udtalte som sædvanlig sin Glæde over atter at skulle mødes med de nørrejydske Deputerede og håbede på fortsat Velvilje. Hans gamle Ven, Kammerråd Wulft til Nørre Nebel Mølle, udtalte atter sin inderlige Glæde over at se »den ædle Mand i Forsamlingen, der i sjelden Grad besidder Hans Majestæts Tillid, som Nationens Højagtelse og Kjærlighed.« Bruun selv takkede for Forsamlingens Tillid og viste snart som Schouws Efterfølger de samme Egenskaber, der også senere udmærkede ham som Landstingsformand og som af en politisk Tilhænger, der kendte hans Fierd nøje, skildres med følgende Ord: en skarp formel

1) Dette Tidsskr., 3. R. V, 151; VI, 154.

Sans, grundigt Kendskab til Lovgivningen og den politiske Udvikling, urokkelig Retsindighed og stor Humanitet og en sikker, om end i de mildeste Former klædt Bestemthed i sin Afgørelse¹⁾).

Hvorledes Bruun selv opfattede sin Stilling, har han skildret i et Brev til sin Hustru, dat. Asmildkloster, d. 27. Oktober [1842]:

... Jeg har i Aften undskyldt mig hos Scannings²⁾ fornemmeligen for at skrive til Dig; det er vistnok også den Undskyldnings Grund, vedkommende vil finde antageligst. - Jeg har det med Undtagelse af mit Savn af og Længsel efter Dig og Vore ganske godt, og kan vel med den anførte Undtagelse sige meget godt; når jeg kommer hjem om Aftenen i min lille Stue med en snurrende The Maskine på Bordet, kan jeg ikke nægte, at ofte det ønske påtrænges mig, at have Dig ... ved min Side og Børnene omkring mig, men jeg går da over til mine Forretninger. - Det er vistnok en høist interessant Stilling, President i en Stænderforsamling; gid jeg også må sige det til Enden; det at lede og styre en Forsamling af 52 Mænd, der lyde Lyden af den lille Klokke, har noget meget imposant hos sig, men at lede Gangen i Forhandlingerne og at iagttage, at i Forretnings-Ordenen Intet går tabt, kræver også en Agtpågivenhed og en Umsicht, som jeg ikke kan nægte stundom gjør mig noget ængstelig. Mit Herredømme bruger jeg, som Du vel kan forudsætte, med Mildhed og Moderation, og om end nogle kunde mene, at jeg skulde regjere noget mere, så er jeg dog vis på, at hvis Regimentet skulde komme til Anvendelse på dem, vilde de dermed kun være lidet tilfredse.

Endnu har jeg ikke besøgt alle mine Venner i Viborg, jeg har kun en Times tid at anvende dertil om Eftermiddagen, og den er snart forløben

...

Det glæder mig, at din Fader er fornøjet med de få Ord, jeg sagde ved mit Valg til Præsident; lange Taler veed Du jeg holder ikke af ...

1) C. St. A. Bille: »Biografisk Leksikon« 111, 179. - Nørrejdyske Stændertidende 1842 Sp. 140 o. fl. Steder.

2) Justitiarius i Overretten.

Alt syntes således at skulle gå godt og fredeligt. Da kom pludselig, som Lyn fra en klar Himmel, Sammenstødet med Ørsted d. 21. November 1842, der skulde få vidtrækkende Følger og berøve Ørsted for stedse hans Folkeyndest.

Også om denne Sag, om Bruuns følgende Forhold til den af ham stadig beundrede Jurist og humane Personlighed og om hans senere Stilling til Rigsretssagen 1855-56 indeholder Familiearkivet nogle Oplysninger, som senere skulle meddeles.

II

P. D. Bruun og A. S. Ørsted

Ved A. Heise

Ved Slutningen af Stænderforsamlingen 1840 var der tilstillet Ørsted og Schouw følgende Adresser, hvoraf der i Familiearkivet findes Afskrifter med P. D. Bruuns Hånd og som formodentlig er forfattede af ham:

Det er en Trang for Nørre Jyllands Stænderdeputerede, nu da vi adskilles efter at Sexenniet for vor Funktionstid er udløbet, at udtale os for den Mand, der i Stændersalen stod imellem Kongen og Folkets Repræsentanter.

Det er ikke for at skildre denne Mands uvurdeerlige Fortjenester af sit Fødeland, hvilke ikke mindre ville erkjendes af en fjem Efterslægt, end de nu erkjendes af hans Samtidige; derom vil Historien bære Vidnesbyrd.

Det er ikke så meget for at udtrykke vor Erkjendelse af den også for Fremtiden gavnlige og betydningsfulde Indflydelse på Stændernes Virksomhed, som var en Følge af, just denne Mand ved Stændernes første Sammentrædelse indtog den Plads, hvorpå Kongens Tillid i Samklang med Folkets ønske satte ham - derom vidner den Bog, som gemmer Stændernes Forhandlinger, og som ved hans ædle Humanitet og hans Kjærlighed til det Me Ord blev et tro Billede af deres Virksomhed.

Men det vi ret levende ønsker at udtale, det er de taknemmelige Følelser, hvoraf vi alle ere gennemtrængte for den Elskelighed - store Characterer egen - den Velvillie udsprungen af den kjærligste Sjæl, hvormed De kom os alle imøde.

Det er den taknemmelige Erkjendelse af det Udbytte, der ved Deres altomfattende Ånd, Deres dybe Indsigt og Kundskabs Rigdom blev os til Deel.

Erindringen herom og om vores elskede Ørsted, lige stor i Ånd som i Hjerter, medbringe vi som en Skat, hvorom Hengivenhed og Taknemmelighed skulle vidne.

Vi bede Dem at modtage denne vores Forsikkring om de Følelser, hvoraf vi ere gennemtrængte for Dem, ved den for os tunge Adskillelse; og dermed tillade vi os at forene det Håb, at også De stundom vil skjænke os en venlig Tanke og fremdeles bevare Deres velvillige Sindelag for os, der ofte i vore Bønner vil indeslutte: »Gud bevare Anders Sandøe Ørsted for Konge og for Fædrelandet.«

Det er naturligt, at Nørre Jyllands Stænderdeputerede ikke kunne skilles fra den Mand, som de i tre Sessioner eenstemmigen udkårede som deres Præsident, uden med de mest levende Erkendtligheds og Hengivenheds Følelser.

Det er Bevidnelsen af disse vi herved bede Dem højtærede Hr. Professor at modtage.

Jo vigtigere og vanskeligere det hæderlige Hverv var at lede Forhandlingerne den første Gang Stænderne efter deres Indstiftelse sammentrådte, af desto større Betydning blev det at dette faldt i en Mands Lod, hvis fortjenstfulde Virksomhed i denne Henseende er af den Beskaffenhed, at den ikke kan indskrænke sig til det nu sluttede Sexennium.

Vi erkjende hvorledes Sandhed og Retfærdighed, der falde sammen med Deres ophøiede Character, altid låe i Deres Tale og Gierning; vi erkjende den sjældne Dygtighed, den dybe Indsigt og den varme Interesse for Institutionen, hvormed De vågede over denne og bidrog til en friere Udvikling af alle de gode Kræfter, hvorpå Institutionens Fremme så meget beror.

Derfor har De et af alle erkjendt Krav på Regeringens, på Folkets og Forsamlingens Taknemmelighed; men hvad der personligen berører os, det er den ædle Humanitet og den Elskelighed, hvormed De mødte enhver af de Deputerede i hans Forhold til sin President.

Erindringen herom i al sin Skjønhed medbringer Enhver af os tilbage til sit Hjem og bevarer den som en kjær Ejendom.

Idet vi derfor tillade os at bede Dem højagtede Hr. Professor at modtage denne Forsikkring, skeer det tillige med det inderlige ønske, at De også ville bevare os i venlig Erindring, og at De ville tillade os at knytte Mindet om os til et Erkjendtlighedsbeviis, der står i Forbindelse med Deres Videnskab, og som af den Grund tillige - som vi håbe - Dem kjært og Fædrelandet til Gavn, vil bringe Videnskabmanden i Erindring hvad han virkede som Kongerigets 2de Provinsialstænders Præsident. Men vi skulle endnu tilføie, at Folkets Taknemmelighed herfor er forenet med et Håb og en Tillid, der går ud over det nu sluttede Sexennium.

Ved Slutningsbemærkningen hentydes til den Gave af et kostbart Mikroskop, som de jyske Stænderdeputerede forærede Schouw, en Sag, som tildels gik gennem Bruun. Ligeledes havde han stor Del i Forhandlingerne om Gaven 1842 af Stedet i Skt. Mogensgade i Viborg, hvorom en Mængde Dokumenter i Familiearkivet handler, og som halvt imod Schouws ønske blev givet ham.

I det hele taget fortsattes Venskabet med Ørsted og Schouw. I et Brev af 18. Maj 1841 skriver P. D. Bruun til sin Broder Mads Pagh Bruun, at han har været sengeliggende i 6 Uger, og tilføjer: »Jeg har i min Sygdom forøvrigt havt den Opmuntring, at mine Venner og Bekjendte have viist mig så megen Deeltagelse, og navnlig have Ørsted og Schouw hyppigen besøgt mig.«

At man tidlig nævnte P. D. Bruun som Presidentemne, fremgår af følgende Brev af 14. December 1841 fra Justitiarius Schiønning til P. D. Bruun:

... Her i Byen ere vi blevne enige om, at Præsidentvalget enten må falde på Dem, Otterstrøm eller Lüttichau, og det vil vel snarest blive En af de 2 første, da nogen juridisk Dannelse dog nok behøves til den Post, der kræver en høi Grad af Oversigt med Hensyn til Opfatningen af alle de forskellige Spørgsmål, hvori en Sag undertiden deeler sig. Er det sandt, hvad der siges, at Ørsted til Nytår skal være Directeur for en Afdeling af Kancelliet, så vil han formodentlig ikke blive udnævnt til Commissarius. Det vil blive et stort Tab for Forsamlingen at miste både ham og Schouw. Denne sidste synes mig må være glad ved, at man har forbigået ham. Han kan nu igien nye til sin Videnskab, hvorfor han har så stor Interesse, og fra sin Stilling i Stænderforsamlingen bringer han en Anseelse, der vanskeligen vil kunne fordunkles af nogen Anden ...

Vil De bringe Ørsted min hiertelige Lykønskning såvel til hans Fødselsdag, d. 21. d. M., som til det nye År, hvori vi snart indtræde ...

Hvorledes Bruun selv opfattede sin Stilling som President, fremgår af det tidligere meddelte Brev af 27. Oktober 1842. - Da kom Mødet d. 21. November 1842. I dette blev Ordet givet til Justitsråd With, der meddelte, at han samme Dag havde fået en Skrivelse fra den slesvigske Stænderdeputerede P. Hjort Lorenzen, at der er nægtet ham Adgang til Forsamlingen, fordi han har villet tale sit Modersmål, det danske Sprog. Tillige havde P. Hjort Lorenzen sendt With en Genpart af en Klage til Kongen og opfordret til at medvirke til, at der fra Stænderforsamlingens Side gøres et energisk Skridt i denne Anledning. With har

derfor forfattet et Andragende om, at Forsamlingen straks vil indgå til Kongen med en Petition, at han vil antage sig den danske Nationalitet i Slesvig og forskaffe Nationen den behørig Satisfaktion for den samme tilføjede Fornærmelse, og hvis Indgivelse han bebudede.

Ørsted nedlagde straks på det alvorligste Protest mod, »at man her befatter sig med en Sag, der ligger udenfor Grænserne af Forsamlingens Virkekreds«, og meddelte desuden, at han tilfældigvis samme Dag havde modtaget et Brev fra den slesvigske Forsamlings President, Professor Falck, hvori denne gav sin Fremstilling af det passerede, og hvis Behandling af Sagen Ørsted billigede.

Sålænge Withs Andragende opfattedes som en Klage over det i den slesvigske Forsamling passerede - navnlig udtalte Vicepræsidenten, Lüttichau, sig skarpt mod Andragendet under denne Form - antog heller ikke Bruun det for at høre hjemme i den nørrejske Forsamling; men da With nærmere forklarede, at Andragendet kom til at gå ud på, at Forsamlingen indgår med en Petition alene om Opretholdelse af den danske Nationalitet i Slesvig, erklærede Bruun, at et sådant Andragende anser han sig ikke for berettiget til at afvise. Ørsted gentog sin Protest: det ligger overhovedet uden for Forsamlingens Virkekreds, jeg må på det bestemteste gentage min Protest.

I Mødet d. 25. November meddelte Præsidenten derpå, at han fra With havde modtaget Forslag til at indgå med en Adresse til Kongen, der skulde gå ud på at tilkendegive Forsamlingens Tillid og Hengivenhed for Kongen og en Bøn om, »at Kongen vil gribe til kraftige Midler for at hævde den danske Nationalitet i Slesvig og Statens Enhed«. Tillige androg han på, at Sagen, for at den kunde føres til Ende, måtte behandles for de øvrige private Andragender. Da flere Medlemmer imidlertid ytrede, at de ikke kunde udtale sig herom, for de personlig

kendte Andragendets Ordlyd, blev Sagen udsat til den 2. December¹⁾).

Imidlertid havde Sagen vakt en umådelig Opsigt og også kaldt de københavnske Liberale frem. Herom underrettede Schouw Bruun ved et Brev af 29. November 1842, hvori der også findes en Anerkendelse af Bruuns Optræden og udtales en Sorg over Ørsteds Optræden:

Gode Ven.

Den Bevægelse, som her er opstået hos alle Fædrelandets Venner i Anledning af, hvad der er passeret i Slesvigs Stænderforsamling, leder mig til at sætte mig i Forbindelse med Dem for at bidrage til at hvad i den Sag bør og må skee, foretages på den for det danske Folk værdigste og bedste Måde. - Nogle Mænd, nemlig Clausen, P. Bang, Hvidt, Gross. Hansen, Prof. Madvig, Ussing og jeg samlede i Går Aften for at overlægge, hvorledes man her i Byen skulde gåe frem for at styrke Regeringen i at modarbejde den separatistiske Retning, som gjør sig gældende i hiin Forsamling. Vi kom da til det Resultat, at de Stænderdeputerede, der opholde sig her i Staden, samt Stadens 36 Mænd skulde sammenkaldes til et Møde i Aften hos Prof. Clausen, og vi aftalte hvad der omtrent skulde forelægges denne Forsamling til Afgjørelse. Det har Bang samlet og opsat i et Udkast, hvoraf indsluttet følger en Copie, der vil give Dem en Hovedidee om Foretagendet, der udentvivl vil finde Bifald, da der her i Byen hos alle, uden Hensyn til Stand eller politiske Anskuelser, hersker en høist forbittret Stemning. - Det er så meget vigtigt, at sindige Mænd træde op, som der allerede cirkulerer Adresser og gjøres Indbydelser til Moder fra de Ultra Liberales Side, hvis Petitioner sikkert ville gå langt videre. Hvad der især er vigtigt er at man ikke bliver stående ved det enkelte Factum, der angår Lorenzen; dette er kun et mindre betydende Led i den hele Række af Tendentser til at

1) Efter den nørrejske Stændertiden-
de 1842. - For øvrigt henvises om
den Hjort-Lorenzenske Sag til H.
R. Hjort-Lorenzens Meddelelser i
Stænderjyske Årb. 1891. - L, Koch:
A. S. Ørsted, S. 155 ff. - Johan Otto-
sen: P. Hjort Lorenzen, S. 127 ff.

sondre sig fra Danmark og derfor at tilsidesætte og forhåne den danske Nationalitet; dernæst kommer det an på ved sit Andragende at sørge for, at man ikke giver Slesvig-Holstenerne Anledning til at påstå, at vi stræbe efter at incorporere Slesvig. Dettets Selvstændighed lige overfor Danmark må erkiendes ligeså godt som i Forhold til Holsteen.

Det har bedrøvet mig til mit Inderste, at Ørsted ikke blot, hvad han vel som Commissarius ikke kunde undlade, at protestere mod Sagens Foretagelse i Viborg Forsamling, men at han er trådt op som tagende Partie for Falk mod Lorenzen og det på så nærgående en Måde. Falk har i mine Tanker handlet aldeles uforsvarligt og givet et endnu værre Exempel på Præsident-Tyrannie eller måske snarere Præsident-Feighed end Præsidenten i Itzehoe. Lorenzen har vistnok feilet ved, at lade sig henrive af Lidenskaben; men man bør dog betænke, at han var tirret uophørlig ved de systematisk fortsatte Forhånelser mod den Nationalitet, han repræsenterede. - Har da Ørsted ikke læst de næstforegående Nr. af den slesvigske Tidende, og blot holdt sig til den ene Parts eensidige Fremstilling? - Som sagt, Intet har i lang Tid så inderlig smertet mig som at læse Ørsteds Yttringer i denne Sag. - Den Måde, De har taget den på, finder jeg fuldkommen rigtig; som Klage kunde Sagen ikke komme for, men som Nationalt-Anliggende må den nødvendigviis komme for.

Hilsen til mine Venner. - Stedse Deres

Schouw.

Bang har intet imod at De gjør hvad Brug De vil af hans Udkast.

Udskrift: S. T. Hr. Etatsråd Bruun, Præsident for Stænderforsamlingen i Viborg.

P. G. Bangs vedlagte Udkast indeholder forskellige Forslag til Overvejelse. Det fremgår også heraf, hvor meget det har ligget de ledende Mænd i København på Sinde, at: hele Forholdet til Slesvig optoges i Adressen, ikke blot den Hiort-Lorenzenske Affære. Da Bruun havde fået fri Rådighed over Benyttelsen, har han uden Tvivl meddelt det til With, ligesom til Ørsted, hvilket sidste formentlig vil fremgå af et senere Brev. With havde forøvrigt: i sit Andragende også taget noget Hensyn til den hele Stilling. Det fremgår af Ordlyden af hans Andragende, der blev opkast i Mødet d. 2. December. Her udtalte Ørsted sig atter indtrængende mod Andragendet, medens Præsidenten kraftig hævdede Forsamlingens Competence: »Jeg formener, at alt, hvad der kan forebygge en Adskillelse af de forskellige Statsdele, er i Kongerigets Interesse, altså også alt, hvad der kan fjerne ethvert Middel, som kan lede til en Adskillelse; derhen hører en Underkuelse af det danske Sprog og af den danske Nationalitet. At dette Tilfelde er forhånden, afgjør jeg ikke her, men jeg nævner det kun for at argumentere for Forsamlingens Competence«. Desuden gjorde han opmærksom på, at da man i Begyndelsen af Sessionen indgik med en Adresse til Kongen, havde man deri ytret, at det vist vilde lykkes Kongens Visdom at afværge en Adsplittelse af Statens forskellige Dele; hvad der tilsigtes med Andragendet, er kun en Fortsættelse heraf, som er fremkaldt ved et mellemkommende Faktum, og Bevidnelsen af den i Adressen udtalte Overbevisning samt af de Sympatier, der i denne Retning har vist sig hos Folket, kan vist nok ikke siges at være Nationens Repræsentanter uvedkommende¹⁾.

Der nedsattes derpå - med 39 Stemmer mod 10 - en Komite til nærmere Udarbejdelse af Adressen; den kom til at bestå af Universitetets nye Repræsentant, Retshistorikeren Prof. J. E. Larsen, Godsejer Ny-

1) Stændertidenden 1842, Sp. 225 f.

holm og Overretsprokurator Jespersen.

Samme Aften (2. Decbr.) besvarede Bruun Schouws Brev af 29. November og indlagde heri et Brev til sin Hustru, hvori han nærmere udtaler sig om Forholdet til Ørsted:

Asmildkloster, den 2. Dcbr. 1842.

... Jeg benytter et Brev til Schouw til at vedlægge en liden Billet til Dig for at sige Dig, at jeg i Dag igjen har været i Ilden, men reddet mig i det mindste til Forsamlingens Tilfredshed; Schouw har tilskrevet mig, at den Måde, jeg har taget Sagen på, finder han fuldkommen rigtig, hvorpå jeg naturligviis sætter megen Priis. - Tak for Dit velsignede Brev og glem ikke mig fordi Du sjeldnere vil fåe noget at see fra min Hånd. - Ørsted er i en meget ubehagelig Stilling, da han er uden Svar fra Kbhvn; da jeg frem for alt mener at der mellem en Commissarius som Ørsted og Præsidenten må finde Oprigtighed Sted, har jeg viist ham, hvad der i disse Dage er bleven mig meddeelt fra Kjøbenhavn.

- - - -

Du må ikke være ængstelig for mig min elskede Reinholdine; når kun Din gode Ånd følger mig, vil jeg vel blive ledet over alle Skjær og med nåe Havn - Amen - ...

Samme Dag (2. Dcbr.) underrettede Schouw Bruun om det uventede Udfald af det københavnske Møde:

Gode Ven. - Forsamlingen af de Kjøbenhavnske Stænderdeputerede og Borgerrepræsentanter fik det for mig uventede Udfald, at man [har] opsat Sagen, indtil de følgende slesvigske Tidender havde viist, hvorledes den slesvigske Forsamling vil tage Forslaget om at indtræde i

det tyske Forbund. - Da vi andre ikke dermed kunde være tilfreds og vi fandt det urigtigt, at kun de Ultraliberale skulde ytre sig ved denne Leilighed (deres Petition har i nogle Dage fået 500 Underskrifter), så besluttede Clausen, Madvig, A. Hansen, H. P. Hansen, Meinert og jeg os til at udstede indesluttede Erklæring, hvortil vi have indbudt Publikum. Den blev udlagt i Morges og havde i Middags henved 100 Underskrifter, hvoriblandt ikke få gode Navne. Erklæringen bliver bekendtgjort med Navne, såsnart Underskrifterne ere sluttede. - Jeg sender Dem dernæst det idag udkomne Nr. af Dansk Ugeskrift, som indeholder en Artikel om det samme Dagens Anliggende. - Hilsen til mine gode Venner i Viborg.

Stedse. Deres

Schouw.

Den vedlagte Erklæring går, efter at have fremhævet den Sorg og Bekymring, Forholdenes Udvikling i Slesvig må indgyde, lid på at udtale, »at det danske Folk vil. med al den Kraft, som Kjærlighed til Fædrelandet giver, understøtte Kongen i hans Idrætter at håndhæve Statens Enhed, i sin Landshøjhed over Slesvig og den danske Nationalitet i de Dele af dette Hertugdømme, hvor den findes«.

Imidlertid arbejdede den nedsatte Komite på Udkastet til Stænderforsamlingens Adresse. Også dette endte med en Forsikring om, »at det danske Folk med den inderligste Taknemmelighed vil modtage Efterretningen om enhver Forholdsregel, som Deres Majestæt måtte anordne til Opretholdelsen af dets Nationalitet og Statens Enhed, og at det endrægtigen vil slutte sig til Deres Majestæt og understøtte Deres Idrætter, for at hævde disse magtpåliggende Goder«. Men forøvrigt er Udkastet et meget selvstændigt Arbejde, rimeligvis forfattet af Refe-

renten (Ordføreren) Prof. J. E. Larsen. Dets Form er langt kraftigere end den københavnske Erklæring; det taler om Fejlgreb«, om Frygt for »fjendtligsindede, pligtforglemmende Embedsmænds Modstands mod Kongens Bestræbelser o.s.v., o.s.v.

Den »foreløbige Behandling« fandt Sted d. 15. December, den »endelige« d. 17., og efter at nogle af de mest yderliggående Udtryk vare modificerede, vedtoges Adressen med 46 Stemmer mod tre (Amtmand Roserørn, Vicepræsident Lüttichau og Provst Schjødt¹).

I det næste Møde (19. Dcbr.) meddelte Ørsted, at han havde taget under nøje Overvejelse, hvorvidt Diskussionerne om Sagen skulde offentliggøres, om han end under Sagens Behandling var kommen »i nogen skarp Berøring med adskillige Medlemmer«; men Hensynet til det offentlige Tarv og til Hertugdømmernes Stemning hindrede det; han var derfor efter moden Overvejelse kom man til det Resultat, at Forhandlingerne ikke kunde optages, i det mindste ikke i deres fulde Omfang (in extenso); desuden havde Adressediskussioner ikke ved tidligere Lejligheder været meddelte.

Præsidenten hævdede, at Adresseforhandlingens Optagen i Tiden den ikke decideret var udelukket, eftersom Protokollen under Forhandlingerne var åben, den kongelige Kommissarins tilstede og Sagen i det hele blev behandlet på sædvanlig Måde; han foreslog at indhente »allerhøjeste Bestemmelse«.

Ørsted var dog betænkelig ved at indhente Kongens Bestemmelse, da dette vilde udsætte Tidenden for Standsning og sætte Kongen i Forlegenhed, hvorefter Præsidenten frafaldt dette Forslag, men forøvrigt hævdede Forsamlingens ønske om Offentliggørelsen. Ørsted fastholdt imidlertid sit Standpunkt, det hele måtte tilsidst afgøres ved en Forhandling mellem Kommissarius, President og Redaktionskomiteen.

1) Ottosen, a. Skr, S. 128 f.

Ørsteds Nægten af Optagelse af Diskussionerne medførte heftige Scener i Forsamlingen. Dennes første Sekretær, Legationsråd Hvass til Randrup, forlod endog Forsamlingen af Forbitrelse over den Hån, der herved var vist Forsamlingen, der herved var kommen til at stå under strengere Kontrol end de slesvigske og holstenske Forsamlinger, hvorom det var oplyst, at lignende Diskussioner vare optagne i Tidenderne.

Præsidenten (og Ørsted) udtalte Frygt for, at Forsamlingen ved dette Eksempel skulde blive sprængt, og det fulgtes også af Godsejer Nyholm, der var Medlem af Komiteen, og som erklærede at ville forlade Forsamlingen, hvis hverken den foreløbige eller den endelige Forhandling offentliggjordes; der var lidt et Skår i Stændernes Virksomhed.

Det blev alligevel Kongen, der på egen Hånd greb ind og forbød Offentliggørelsen af Adressediskussionerne. Kongen havde nemlig allerede d. 19. Nov. tilskrevet Ørsted om den Hjort-Lorenzenske Sag for at sikre sig, »at Sagen også i den nørrejyske Forsamling fremstilles på den lempeligste Måde som en Ordens-Sag mod Lorenzen, der har trodset Præsidenten«. Dette Brev fra Kongen kan dog Ørsted ikke have modtaget Slagdagen d. 21. Nov. Medens han straks indberettede i et Brev samme Dag, hvad der var foregået d. 21., besvarede han først Kongens Brev d. 22. I Reskriptet af 2. Dec. 1842, der først blev offentliggjort i »Berlingske Tidende« d. 17., altså samme Dag, som den endelige Adresseforhandling fandt Sted i Viborg, afvistes Lorenzens Klage, da han ikke, overensstemmende med Forretningsordenen, havde fulgt Præsidentens Anordning, men hædedes de danske Deputeredes Ret til i hvert enkelt Tilfælde at tale Dansk, og bebudedes nærmere Lovforslag til Sagens Ordning. - Nu afgjorde Kongen, der skal have været meget forbitret over den nørrejyske Forsamlings Optræden, Sagen om Offentliggørelse af Forhandlingerne ved direkte Ordre til Ørsted¹⁾.

1) Ottosen, anf. Skr. S. 129. - Hjort-Lorenzen i »Sønderjyske Årbøger« 1891, S. 178 ff.

Dagen efter, at Ørsted havde afgivet sin Erklæring, holdtes Slutningsmødet (20. Decbr.). Ørsted tog bevæget Afsked, både fra dette Sted, hvor han rimeligvis aldrig mere kommer, da allerede hans fremrykkede Alder tydede på, at denne Stænderforsamling vilde blive den sidste, hvori han deltog, og fra sin Virksomhed som Kommissarius, der har været ham kær; han har altid stået i et godt Forhold til Medlemmerne. »Dette Sindelag (fra Forsamlingens Side) har aldrig stået på en betænkeligere Prøve end i den Forsamling, vi nu er ved at slutte«. Han har imidlertid følt, at hans »kære Medborgeres Sindelag imod ham er bygget på et fast Grundlag, der ikke rystes ved Sammenstød af Meninger«.

Til Bruun ytrede han bl. a.: »Blandt mange andre glædelige Resultater af min Stilling her i Viborg er slet ikke det ringeste, at den har bragt mig i nærmere personligt Bekendtskab med denne Mand, der har udviklet sig til et trofast Venskab. Det var mig derfor en sand Glæde, da Forsamlingens Tillid kærede ham til at styre dens Foretagender; dog blandede der sig heri en hemmelig Frygt, idet jeg tvivlede om, at han, nylig oprejst af Sygelejet, vilde kunne udholde (de dermed forbundne) Anstrengelser ... Men hans levende Iver for dette Kald har styrket hans legemlige Kræfter«. - Efter at have fremhævet Bruuns Indsigt, Nidkærlighed, Upartiskhed slutter Ørsted således: »Jeg håber, at det Venskab, der alt førhen var knyttet mellem os, fra begge Sider kun vil vagre befestet ved det Forhold, hvori vi i denne sidste Forsamling har stået til hinanden«.

Bruun udtalte i sit Svar, at man kun nævner den Mand, der atter denne Gang i denne Sal stod mellem Kongen og Folket, med Beundring, Ærefrygt og Højagtelse, den Mand, der i sin ansvarsfulde og vanskelige Stilling nu gennem en Række af Stændersessioner hos Folkets Udvalgte har bevaret det skønne Forhold, den Hengivenhed og

Tillid, der ikke mindre skyldes hans elskelige og hjertelige Personlighed end hans overordentlige Evner og ualmindelige Egenskaber ... »Tør jeg berøre min egen Person, da hører det til et blandt mit Livs lykkeligste øjeblikke, der bragte mig i Forhold til denne Mand, der - hvad jeg med inderlig Påskønnelse bevarer - har bæret mig med så megen Velvilje og Godhed«.

Efter at Alderspræsidenten, Kammerråd Wulff, havde beklaget, at »den ædle, sjældne, elskede og højtstående som højagtede Mand muligt forlader Forsamlingen for stedse«, og udtalt ønsket om, »at intet ubehageligt Minde ved Tanken om hans sidste Herværelse måtte knytte sig til den Hæderkronedes Erindring«, sluttede Stændermødet. - Dagen efter (21. Dcbr.) holdtes der i Anledning af Ørsteds Fødselsdag et Festmåltid for ham i Viborg Klub, hvori de tilbageværende Stænderdeputerede deltog. Biskop Tage Müller holdt Festtalen, Rektor Ingerslev mindedes H. C. Ørsted; With var også tilstede og udbragte - Damernes Skål, Ørsted selv Viborg Indbyggeres; Bruun derimod rævnes ikke i Referatet¹⁾.

Forholdet til Ørsted personlig var således tilsyneladende uforandret. Bruun havde under en lempelig Form vist en fast og rolig Holdning, uden at sense de Ubehageligheder, han som Embedsmand måske kunde være udsat for, - hvis Kongen skulde fatte Uvilje mod ham. Dette var dog ingenlunde Tilfældet, som det fremgår af et Brev, som Bruun efter sin Hjemkomst til København, d. 3. Januar 1843 skrev til sin Broder på Bruunshåb, Mads Pagh Bruun, hvori han omtaler Kongens Ytringer til ham og i det hele udtaler sig om Folks Stemning for ham, om sit personlige Indtryk af P. H. Lorenzen m. m.:

1) Viborg Stiftst. 22. Dcbr. 1842.

... I Århuus måtte vi blive i 2de Dage, og skjøndt disse tilbragtes i Gjestebud (?) o.s.v., så gjorde det mig ondt at skulle give disse 2de Dage bort af min Ferie i min Familie. Denne traf jeg Gud skee Lov vel; den kjære Reinholdine havde i 3de Morgener været oppe Kl. 3½ for at tage imod mig, og jeg blev ikke lidet forundret ved at see Lys i mine Vinduer, da jeg Torsdag Morgen Kl. 3½ kjørte forbi¹⁾. - Reisen havde forøvrigt gavnlig Indflydelse på mit Befindende.

Jeg modtager her mange Forsikringer om Tilfredshed med mit Præsidentskab og det af Folk, som ellers ere store Kritikere. - Besyderligt er det - Kongen tilkjendegav mig sin Tilfredshed for den Beredvillighed og Assistance, jeg havde ydet Ørsted, der derom havde tilskrevet ham²⁾, medens Bladene tale om min faste og værdige Holdning mod Ørsted; Khre. Benzons udbasuner min Roes i Odense, medens de første Ultrær i den jydsk Forsamling tilkjendegive mig deres Tilfredshed og Høiagtelse. Jeg kan ikke svare andet herpå end, er dette virkeligen alt fortjent, da er det kun en Frugt af min Stræben efter at være retfærdig, og at dette dog tilsidsi: seirer. Nathansen - Berlingeren - traf jeg forleden i et Selskab; han tiltalte mig strax: Nu, De er sku en født Præsident; jeg svarede ham, at det var min Debut, hvortil han svarede: Nu, havde der været noget at sige på Dem, jeg skulde ikke have glemt Dem. - Lorentzen fra Hadersleben besøgte mig Dagen efter at jeg var kommen hertil. Han viser sig gandske som en Partimand; han har havt Audients hos Kongen, og blandt det der passerede fortalte han mig, at K.[ongen] havde sagt, at han var dansk Konge og at han ikke vilde give Slip på Slesvig; jeg har senere ofte truffet sammen med ham; man har meget trængt på, at jeg skulde deeltage i Gildet for ham, men jeg har afslået det, jeg må ikke forglemme den neutrale Charakter, hvorfor man har tillagt mit Præsidentskab så megen og for megen Roes ...

- 1) Bruun boede i Frederiksborggade i Grosserer Tvermoes' Gård. Da kun Nørreport stod åben om Natten, måtte Postvognen ad denne Vej for at nå Postgården på Købmagergade.
- 2) Udhævet af A. H.

Også fra anden Side modtog Bruun Tak for sin Optræden som President, således fra den Staæderdeputerede, Amtsforvalter i Tisted, Kammerråd Ågård, der d. 10. Januar 1843 tilskrev ham et langt Brev, hvori han udtaler sin Tak til ham og også udtaler sig om Ørstedes Humanitet, om Stemningen i Anledning af Adressedebatten i Viborg m.m.:

Højvelbårne Hr. Etatsråd Bruun!

Jeg beder Dem herved at modtage min ligeså velmeente og hjertelige som ligefrem udtalte Tak for Samværet i Wiborg i sidste Stænderforsamling.

Det er ikke alene med Hensyn til Deres Fortjenester i Præsidiets så særdeles humane, vel og for det Heele meget heldige Udførelse, at jeg yder denne Tak; men det er også med særligt Hensyn til den sande Velvillie og Godhed, som De ved enhver Leilighed viste mig, og som ret tjente til at opmuntre, når det stundum gik trangt og betænkeligt nok. Gid De nu i Deres lykkelige Hjem må befinde Dem frisk og vel, og Gud give Dem Helbred og Lyst til atter og atter at møde i Wiborg, og den jydsk Forsamling vil da atter på nye træde så meget freidigere sammen. - Det er vel at betvivle, at Ørsted atter møder der som Commissarius, og hvem vil ikke beklage dette for de fremtidige Forsamlinger uhyre Tab; thi Høiagtelse og for denne ædle ophøiede Mand, har visselig holdt mangt et hårdt Ord tilbage, om ei mere, foruden alt det øvrige, som med ham vil savnes. - Det vanned overvalues rørte Følelser, at jeg sidst forlod Stændersalen, og således besteg jeg Reisevognen, som stod færdig ved mit Logis, og jeg kunde ikke den ganske Nat efter, i hvilken jeg vedblev at fortsætte Reisen, overvinde den Veemod og de flere forskellige Følelser, som ved Forsamlingens Opløsning gandske havde bemægtiget sig mit Sind.

... På min Reise prøvede og veiede jeg ret alvorligt alt fra sidste Forsamling, og med Glæde kan jeg sige, at jeg ikke havde fundet min Samvittighed besværet i Anledning af mine Handlinger der, og jeg er tilfreds med de Stemmer, som jeg under Afstemningerne har givet i alle vigtige Sager. Men jeg erkjender derhos villig, at jeg dog vel kunde have virket meget mere ved Ordet i Stændersalen, end jeg gjorde. og det lægger (!) mig på Sinde og gør mig ondt. - Ved Afskeden med Commissarius på hans Bopæl om Formiddagen for Forsamlingen hævedes, forekom blandt denne ædle Mands Yttringer nogle få simple Ord, min personlige Virken vedkommende, der udtaltes med den Velvillie og Hjertelighed som er ham egen, og derfor ret gik mig til Hjerte. Gid de være blevne udtalte længe for! Men vil Gud, at jeg oftere kommer til noget Stændermøde, da skulle de ståe lige så levende for mig, som samme Dag de udtaltes og som de ståe i dette øieblik, og de ville da styrke og give mig Mod, om dette skulde savne nødvendig Styrke. - Men tilgiv! - jeg seer, at jeg er blevet alt for vidtløftig og måe trætte Dem.

Jeg kan endnu ikke undlade at fortsælle, at af alle, som jeg efter Afreisen fra Wiborg har talt med om Forhandlingerne der, have Ingen været af anden Mening, end at Hvas og Nyholm handlede urigtig i at gå bort; men Adressen har fundet Bifald. Det oprindelige Adresse-Udkast er temmelig bekjendt her i Provindsen, men det er, såvidt jeg har kunnet erfare, blevet betragtet som altfor slem[t], og Modificationerne har vundet Bifald ...

Også fra den danske Befolkning i Nordslesvig fik Bruun Tak for sin Optræden, idet den bekendte Patriot, Møller Staal fra Tårning Mølle pr. Kristiansfeld, en Søn af P. D. Bruuns Søskendebarn, Ane Marie

Bruun (Søster til Justitsråd Bertel Bruun til Asmild Kloster) og Konsumtionskasserer i Fredericia, Justitsråd Niels Stål, - den 7. Maj 1843 tilskrev ham følgende Brev, der også i anden Henseende har Interesse:

Kiære Fætter! Jeg er overbevist om, [at] Du nu som i Stændersalen i Wiborg interesserer Dig for den nordslesvigske Sprogsag og dennes uberegnelige Følger; foranlediget deraf er jeg så fri at sende Dig disse Linier.

Den dansktalende Deel i Hertugdømmet påskønnner hvad Jydernes udvalgte Mænd har virket for dem; på Festen i Sommersted [Kro d. 21. Februar] blev De, som Du vist har erfaret, erindrede ved en Toast, der gav Anledning til megen Underholdning, hvorved det meget glædede mig at høre Præsidenten omtale som den der så dærv var gået ind på Vits Anskuelser, skøndt Commissarius var af en anden Mening, og derved så meget bidrog til at fremme den gode Sag. - Tiden har vist, at dette de jyske Deputeredes Skridt ei allene her har haft gavnlig Indflydelse, men og meget bidraget til at hæve Nationalfølelsen i selve Kongeriget. - Vi her i Hertugdømmet fra Kongeriget udvandrede ere kuns meget fåe, men det er jo en Selvfølge, at vi føle det trykkende i det tyske Åg langt hårdere end Indfødte, der ved Vane og nedarvet Sløvhed ere blevne fortrolige dermed; nu da vi ere blevne opfordrede, virke vi, men dog så ubemærket som det efter vor Stilling er mulig. - Til Festen i Sommersted blev jeg, den eneste i Thyrstrop Sogn, indbudt af Bestyrelsen; for at bidrage mit til at vække den danske Nationalfølelse i Hertugdømmet, købte jeg Dagen for Festen Bjerget Høi Skamling, et Kobbelt beliggende på de såkaldte Grønninghoved Bakker i Veistrop Sogn, for 440 Rth. Cort [Kurant]. Købecontrakt blev strax udfærdiget; på Festdagen overleverede ieg Hr. P. H. Lorenzen, den Sønderborger

Deputerede, Contrakten med det Tilføiende, at ieg agtede at proponere Selskabet årlig ved en Fest på Bierget at høitideligholde Årsdagen, på hvilken Sprog reskriptet blev udstedt; denne Beslutning glædede ham så meget mere, som den kom uventet. Efter den vakkre Lars Skous udbragte Løfteskål tog ieg deraf Anledning og ved en Tale opfordrede Selskabet til at give et yderligere Løfte, nemlig om trende Måneder, d. 14. Mai, at samles på Høi Skamling; dette Løfte blev eenstemmig givet med megen Intusiasme (!), Aktier blev tagne og en Committee valgt; således blev min Idee foreløbig realiseret; siden har den fundet megen Deeltagelse og Samklang i Folket.

Tydskerne rase af Harme, og da de fledste Embedsmænd høre til dette Parti, er man os meget imod. - På Grund af, at der mulig kunde blevet lagt os så mange uoverkommelige Hindringer i Veien for Festens Afholdelse, at vi ikke hafte seet os i Stan[d] til at udføre den, har ieg ei villet tilskrive Dig for; men nu da Programmet er udgået og Amtmand Johansen lader som Sprogfesten glæder ham meget, ja en[d] og [har] tilbudt os al mulig Asistangse, kan ieg ei undlade at meddele Dig disse Linier for at melde Dig, der har taget så megen Deel i vor gode Sag, hvorledes Tingene nu står her. - Bestyrelsen, hvoraf ieg er Medlem, taler og skriver lidet, men virker desmere. Idag have vi tilskrevet Kronprindsen og inviteret ham til Festen; vi have for tilskrevet ham og udvirket, at Brigade-Musikken og Telte kom fra Fredericia.

Gårdmand L. Skou fra Sommersted vil indvie Bierget med en passende Tale; han var hos mig igår og bad mig, om ieg ikke kunde give ham Underretning om Oprindelsen til Bakkens Navn Skamling og hvad det gamle danske Navn Skamling betydde, samt om ieg ikke vidste noget gammelt Sagn eller noget historisk merkværdigt derom; ieg har intet kundet erfare om det, end at Bakken må have været en

gammel hedensk Begravelsesplads, hvoraf der endnu ved Gravning findes Spor. Skiøndt Tiden nu er meget knap, vilde Du muligen uleilige Dig med ved Historieskrivere eller Oldgranskere, Du kiender, at skaffe os de Oplysninger, der er mulig, såvel om Navnet som Biergets historiske Merkverdighed; om noget kunde udfindes, vilde for Skou skee en stor Tieneste, da han så vilde benytte det i sin Tale.

Du og kiære Familie modtage en venlig Hilsen fra os.

Din med Agtelsen hengivne Ven

H. I. Stål.

Bruun besvarede Brevet, men uden Resultat, som det synes, med Hensyn til de forlangte Oplysninger. Den 27. Maj skrev Stål nemlig atter til ham efter den store Skamlingsbankefest, hvor Laurids Skou holdt sin berømte Tale - der er på Brevet fæstet et Adgangstegn til Festen, en Dannebrogsløjfe med Bogstaverne: Sk. B. Han ytrer heri: »Megen Tak for Din ærede Skrivelse, jeg først modtog Dagen efter Festen. For Din Beredvillighed var vi Dig meget forbunden. Jeg lod Professor Flor læse Dit Brev; han har efter vort Opdrag uleiligt sig i samme Retning, men intet udfunden«. - Der ønskes i Anledning af Købet af Skamlingsbanken nogen Omlægning af nogle Grunde, hvorimod Rentekammeret gør Indvendinger. Han beder derfor Bruun tale om Sagen med sin Svi-gerfader, Rentekammerdirektøren, »der, som Prof. Flor ytrede, er alle bekjendt som en retskaffen dansk Mand, ham stole vi på; sig ham, vi har i Sinde at opreise Kongen en Mindestotte på Bjergets højeste Top«.

Også fra Godsejer Tang på Nørre Vosborg modtog Bruun en Opfordring til at overvære Mødet på Himmelbjerget d. 24. August, men undskyldte sig med uopsættelige Forretninger.

Inden den følgende jyske Stænderforsamling trådte sammen, vare Forholdene blevet endnu mere spændte. Ved Reskriptet af 29. Marts 1844 (i Virkeligheden efter lang Vaklen af Kongen først underskrevet 9 Maj) havde Kongen, påvirket af sine holstenske Rådgivere, indskrænket Retten til at tale Dansk i den slesvigske Forsamling til de Medlemmer, der ikke kunde tale Tysk, hvilket faktisk udelukkede P. Hjort Lorenzen, der for Begivenhederne i 1842 havde talt Tysk i Forsamlingen, i at deltage i Diskussionerne og også medførte hans Nedlæggelse af sit Mandat. - »Syvstjernen« (Schouw, Clausen osv.) havde fremlagt en Adresse om de slesvigske Forhold til Underskrift, hvilken kort efter opnåede 20,000 Underskrifter, og et lignende Forslag til en Adresse kunde ventes indgivet til den jyske Stænderforsamling af de samme Mænd, forstærkede med flere jyske Stænderdeputerede og andre ansete Mænd, gennem Ordføreren for Adressen fra den jyske Stænderforsamling 1842, Professor I. E. Larsen. Den Juli var holdt det nye store Skamlingsbanke-Møde, hvor Mænd fra Kongeriget mødtes med Nord-slesvigerne og Taler holdtes af Grundtvig, Goldschmidt osv.

Der var således Stof nok til Gæring, da den jyske Stænderforsamling åbnedes d. 9. Juli 1844, i de samme Dage som den slesvigske. Bruun genvalgtes til President med 48 af 50 Stemmer; men betegnende var det, at Kammerherre Lüttichau til Store Grundet blev vraget som Vice-præsident og erstattet af - Professor Larsen.

Den kgl. Besked til de jyske Stænder indeholdt, dog i moderate Udtryk, en Indsigelse mod Adressen fra 1842; men hvor usikker Ørsted følte sig, viser følgende Brev, som han samme Dag sendte Bruun, og hvori der viser sig et svagt Håb om, at den kgl. Besked til de slesvigske Stænder kunde virke beroligende:

Jeg tillader mig herved confidentialiter at meddele Deres Høivelbh. Aftryk af Beskeden til de Slesvigske Stænder, der viser, at Kongen be-
tragter de Slesvigske Anliggender på en ganske anden Måde end der
almindelig troes. Det vilde vist være til Nytte, om De underhånden
derom vilde meddele Enkelte en Notits(?), dog naturligviis kun ganske
almindeligt, da jeg ingenlunde kunde ville, at der i Stændersalen røres
ved hin Beskeed, førend den på officiel Måde er blevet kundgjort. Om
og hvorledes De heraf vil gjøre Brug, overlades iøvrigt ganske til Deres
Indsigt og Retsindighed, som sikkert vil yde mig megen Hjælp til at
formindske de Ubehadeligheder, som kunne foreståe.

9/7 [1844?].

Deres hengivne

Ørsted.

Høivelbårne Hr. Høiesterets-Assessor Bruun.

Dette Forsøg på at virke beroligende mislykkedes dog fuldstændigt.
Straks i et Forslag til en Adresse til Kongen udtaltes skarpe Ytringer
mod Kongens Rådgivere. Ørsted tog sig dette meget nær. »I Viborg stor-
mede«, skriver han senere, »Klagerne løs straks ved Begyndelsen og
frembæres i en Adresse til Kongen, hvori man også stillede Klagerne
mod Kongens Rådgivere«; hans Indvendinger mod Angrebene mod
Regeringen og Overdrivelserne vare som en Røst i Ørkenen¹⁾. - Prof.
Larsen indgav personlig et Forslag til et Andragende til Kongen om at
udtale sig klarere om den danske Statsenhed, og heri blev netop Beske-
den til de slesvigske Stænder gjort til Genstand for en skarp Kritik. Ør-
sted nedlagde Indsigelse mod såvel denne Sags Behandling som mod
Stænderforsamlingens Competence til at behandle af Larsen m.fl.
indgivne store Forslag om Ordningen af de slesvigske Nationalitetsfor-

1) Ørsted: For den danske Stats Opretholdelse i dens Helhed, S. 50 ff. - Jvf. Ytringerne i Brevet af 10. December 1844, der vil blive meddelt nedenfor.

hold, men Bruun hævdede lige så kraftigt som tidligere Stændernes Competence. Klarest udtrykte han måske Standpunktet ved Forslagets forelobige Behandling d. 2. Septbr.: »Det er netop det, man ikke kan erkende, at det, hvorom der her er Spørgsmål, ikke er noget, der influerer på den hele Stat, og derfor har lige så meget vedkommet de danske Stænderforsamlinger«¹⁾.

Nasste Dag (3. Septbr.) foretoges den endelige Behandling af det af Regeringen forelagte Værnepligtforslag, hvorfor Kammerherre Lütichau var Ordfører. Det vakte stærk Modstand i Forsamlingen, hvor man vedtog et af Nyholm, hvori Forsamlingen frarådede Lovudkastet, men petitionerede om Forelæggelse af et nyt til næste Stænderforsamling. Mødet fortsattes i et Aftenmøde, og heri må det være kommet til et alvorligt Sammenstød mellem Bruun og Ørsted. Familiearkivet indeholder nemlig følgende Breve:

Deres Excellence

vil vist finde det ganske naturligt, om jeg i Dag ikke befinder mig i en Stemning, der gør mig skikket til at deeltage i selskabelig Glæde, hvor(?) jeg bliver til Byrde for Andre. Jeg må derfor beklage, at jeg ikke kan have den Ære at benytte Deres Excellences Indbydelse til Dags Middag.

Med Høiagtelse, forbindtligst

Udkast med Rettelser, indlagt i Ørsteds Svar:

Det gjør mig meget ondt, om den uventede Begivenhed, der passerede igår Aftes²⁾, skulde have forandret det gjensidige Forhold mellem os således, at De derfor ikke vilde komme til Middag. Hvad mig angår, så fandt jeg mig vel i høi Grad krænket ved den efter min Overbeviisning

1) Stændertidenden 1844, Sp. 2393.

2) Udhævet af A. H.

aldeles uforanledigede Bemærkning som De fremforte; men da jeg dog, efter de mange Prover på Venskab og Velvillie, som De tidligere har givet mig, umuelig kunde troe andet end at det blot var fremkaldt ved en Opfatning af Deres Pligter, som jeg vel ikke kunde erkjende for rigtig, men som jeg dog måtte respektere, så vilde det gamle Forhold fra min Side uforstyrret kunne vedblive, og det skulde smerte mig meget, om De, efter nærmere Overveielse, skulde betragte Sagen fra anden Side.

4/8¹⁾).

Forbindtligst

Ørsted.

Udskrift: Høivelbårne Hr. Etatsråd Bruun, Præsident i den jyske Stænderforsamling.

På Brevet har Bruun skrevet følgende Svar:

Da jeg efter Deres Excellences Brev må frygte, min Udeblivelse i Dag Middag måtte af Dem blive anseet som en Forandring i det Forhold, hvormed D. E. har bæret mig og som næppe nogen har inderligere påskjønnet end jeg, så kan jeg intet øjeblik være i Tvivl om at tage mod Indbydelsen, om end min Stemning ikke måtte egne sig for det selskabelige Liv. - Om Sagen i Aftes troer(?) jeg, at det ikke skal mangle mig på Retferdiggjørelse for at jeg kun har handlet efter Opfatning af hvad jeg måtte ansee for min Pligt.

I samme Brev er vedlagt følgende Kladde (med mange Rettelser) til en nærmere Redegørelse af Bruun, hvoraf det formentlig fremgår med Sikkerhed, at Sagen vedkommer Aftenmødet i Værnepligtssagen d. 3. Septbr. 1844:

1) Udtydeligt. Hvis hermed forstås en Dagsangivelse, må Ø. dog have forvekslet Månedstallet.

Jeg troer ikke, at jeg bør lade D. E. være uvidende om, hvorledes Sagen står i Anledning af den i Forgårsaftes¹⁾ indtrufne Begivenhed. Efter at Afstemningen i Værnepligts-Sagen¹⁾ var endt, erklærede flere Deputerede og deriblandt Mænd, på hvis Vidnesbyrd jeg sætter særdeles Priis, at de havde forstået D. E.s Yttringer på den Måde, som jeg troede, at de let kunde forståes, og ville vide mig Tak, fordi jeg havde foranlediget; en Berigtigelse, da de ikke anden Gang troede at kunne tage Ordet i Sagen.

I Går¹⁾ blev jeg gjentagen opfordret til at give Ordet, for at, som man angav, en stor Deel kunde erklære sig og give mig den fornødne Satisfaction. - At jeg har forhindret det, troer jeg at D. E. i Forvejen har været overbeviist om, og man har holdt sig tilbage til Protokolens Oplæsning.

Khr. Lüttichaus B. ...²⁾ - han var så godt som den eneste, der [som Referent]³⁾ gjentagen havde Ordet - gør det imidlertid nødvendigt for mig, således som Sagen står, at tage Ordet ved Protokollens Oplæsning. Det er mig desuden forebragt, at; Forsamlingen⁴⁾ i dette Tilfælde betragter det som dens Ret, som jeg ikke kan bortgive. Jeg behøver ikke at sige D. E., at jeg høist ugjerne modtager en Hyldest, navnlig når den skal ydes på andres Bekostning, og at det er mig i helt Grad magtpåliggende at kunne fjerne Nødvendigheden af en sådan Optræden og den deraf følgende Scene, men så længe jeg ansees som den [der] skal have fejlet, kan og bør jeg ikke forlange det Passerede udslettet⁵⁾ af Protokolen.

D. E. vil undskylde, at jeg bringer i Erindring:

1. at en stor Deel af Forsamlingen har forstået Deres Foredrag på den Måde, som jeg troede at det let kunde give Anledning til at forståes,

1) Udhævet af A. H.

2) Utydeligt.

3) Atter udslettet.

4) Rettet til et ulæseligt Ord.

5) Udeladt(?). (Utydeligt).

2. at så godt som Ordet -
3. at det må under sådanne Omstændigheder Være min Pligt at fåe Yttringen berigtiget, som formentlig(?) kunde forståes - ab esse ad posse - som fornærmelig for Forsamlingen -
4. at jeg endog må betragte det som fortjenstlig relation(?) til D. E., at der gaves Anledning til en Berigtigelse, da D. E. dog umuligen kunde ønske, at nogen af Fors. skulde vedblivende nære den Mening, hvori de havde opfattet de brugte Ytringer -
5. at jeg strax og gjentagen yttrede, at jeg måskee havde misforstået Dem,
6. at Svaret herpå naturligen forekom mig at vise, at jeg havde Ret i, at jeg havde misforstået Dem.

Det er mig af Vigtighed, at D. E. ikke skal troe, at jeg den omhandlede Leilighed har taget Ordet uden fordi jeg vilde have tilsidesat min Pligt ved at undlade det. Jeg håber, at det Fremstillede i så Henseende tilstrækkelig retferdiggør mig.

Efter således at have tilladt mig at meddele D. E., hvorledes Sagens Stilling er¹⁾, må jeg tillade mig at yttre(?), at efter de forhånden værende Omstændigheder kan et Forlangende om det Passerede udeladt(?) af Protokolen ikke udgaae fra mig, men fra andre og muligen fra Lüttichau, men efter det Sindelag, som jeg har Anledning til at troe netop denne Deputerede nærer imod mig - måskee gjør jeg ham Uret - kan jeg ikke i så Henseende gjøre noget Skridt.

Jeg har den glade Overbeviisning at have stræbt efter at fjærne - så vidt mig tiiladt - og at have fjærnet mange Ubehageligheder, som D. E. i den vanskelige Stilling fandt(?) for sig. Dette er kun en Indflydelse(?) af denne Stræben. - Jeg har intet let Sind; derfor har jeg undgået mundtlig at afhandle denne Gjenstand.

1) Utydeligt.

Sagen må vel være kommet i Orden på den af Bruun antydende Måde, siden Stændertidenden ikke indeholder noget om Sammenstødet. Også denne Gang var det kommet til en i al Fald tilsyneladende Forsoning, der ikke medførte nogen i det personlige Forhold. »Det er let fatteligt«, skriver Ørsted senere¹⁾, »at jeg ikke denne Gang kunde træde ud af Stændersalen i den gode Stemning, hvori jeg førhen havde forladt min Plads sammesteds. Dog var det ingenlunde personlig Uvilje, som besværede mit Sind; jeg var endog overbevist om, at, på ganske få Undtagelser nær, hele Forsamlingen havde bevaret sin gamle Godhed for mig«.

På lignende Måde havde Ørsted udtalt sig i Slutningsmødet d. 11. Septbr. 1844. Til Bruun ytrede han: »I Særdeleshed må jeg frembære min inderlige Tak til Forsamlingens højtagtede Formand. Har han Krav på Forsamlingens Erkendelse af den Indsigt og Nidkærhed, hvormed han har varetaget det Kald, den havde nedlagt i hans Hænder, så har han ikke mindre Krav på min Erkendelse af det venskabelige Sindelag imod mig, som han stedse har bevaret«. - Bruun ytrede i sin Svartale: »at den Mand, der ved sin ualmindelige Indsigt, store åndelige Evner og sjeldne Grundighed har udbredt så meget Lys, så meget Lærerigt i denne Sal, nu atter har indtaget den højst besværlige og ansvarsfulde Plads som Tolk mellem Konge og Folk - det er et fornyet Bevis på, hvormeget enhver Anstrengelse er underordnet hans Fædrelands-Sind og hans ved så mange Fortjenester af den stænderske Institution stadfæstede Hengivenhed for denne. At fremhæve Forsamlingens Taksigelse herfor og for den personlige Velvilje, hvormed han er kommen Enhver af os imøde, er kun en Tilfredsstillelse af min egen Følelse«.

Der er måske en mere afdæmpet Tone i disse Udtalelser end i 1842, men hvor højt Bruun stadig satte Ørsted, men på den anden Side også

1) For den danske Stats Opretholdelse i sin Helhed, S. 54.

hans Empfindtlighed i Anledning af det i Viborg passerede, derom vidner følgende Brev fra Bruun til Ørsted af 9. December 1844:

Deres Excellence! Af en måske utidig Frygt for at misforståes, som jeg nu har troet at burde overvinde, har jeg hidtil undladt at beære for D. E. en Gjenstand, som let kunde give Anledning til en - som mig synes - beklagelig Misforståelse. - Den Gjenstand angår en Yttring, som D. E. i Deres Foredrag under den indledende Behandling af det Tuteinske Forslag [i den Roskildske Stænderforsamling] har brugt, nemlig:

»Det forekommer mig, at den ærede Forsamling (den jydsk)¹⁾ efter det Standpunkt o.s.v. - snarere burde arbeide på at fremme denne Idee (Stændercomiteer) end Søge at nedværdige de Bestræbelser, som Regjeringen har viist for Stænderinstitutionens Udvikling«. Cfr. Ø. Stændert. Sp. 679.

Jeg er aldeles overbeviist om, at denne Yttring ikke har været forbunden med nogensom helst Hensigt at fornærme; men det er dog forekommet mig - måske feilagtig -, at den nærmeste og naturligste Betydning af denne Yttring frembyder sig som den, at der tillægges den jydsk Forsamling en Virksomhed, der har sat sig til Formål at nedværdige de Bestræbelser, Regjeringen har viist for Stænderinstitutionens Udvikling - cfr. Søge at nedværdige osv. - og den betegner(?) i så Fald ond Villie.

Under denne Forudsætnings Rigtighed have de Spørgsmål beskæftiget mig: Kan den jydsk Forsamling sammentræde uden at fralægge sig en Virksomhed, der har sådant Formål, og vil D. E. kunne nægte enhver fremstående Deputeret at fritage sig for en sådan Tendents, en Retfærdiggjørelse, han kan troe at skylde sine Vælgere.

D. E. vil visseligen ikke miskjende min gode Villie og Hengivenhed

1) Denne Parentes er indsat af Bruun selv.

for Dem, når jeg herved har fundet mig opfordret til at tillade mig at gjøre opmærksom på de Følger, denne Yttring mueligen kunde have, og når jeg, for at forebygge disse, ligeledes tillader mig at henstille, om der ikke i den Roeskildske Forsamling måtte kunne gives Dem Anledning til at udtale, at De var bleven gjort opmærksom på, at den omhandlede Yttring kunde misforståes som et Angreb på den jyske Forsamlings Sindelag og gode Villie o.s.v.

Dersom D. E. måtte finde, at der er Anledning til en sådan Berigtigelse, har jeg tænkt mig, at dertil vilde kunne gives Leilighed, når det Tuteinske Forslag kom under Behandling (osv.).

Han ender med den Bemærkning

Det er muligt, at D. E. finder, at der til en Misforståelse af Beskaffenhed som den anførte slet ikke gives Anledning i de brugte Ytringer, og da bortfalder jo Grunden for det Henstillede, men jeg er i så Fald dog overbeviist om, at D. E. ikke vil ansee min Hensigt med dette mindre god. - Jeg har ikke tilladt mig dette Skridt uden i Forveien at have confereret derom med en Mand, der ikke nærer mindre Beundring og Hengivenhed for D. E. end jeg¹), og på hvis Mening, jeg veed De sætter Priis, og han har været enig med mig i det ønskelige i, at D. E.s Opmærksomhed henleledes på de Ubehageligheder, den omhandlede Yttring mueligen vilde have tilfølge, og det ønskelige i at denne Eventualitet aldeles fjernes. Det er dette, jeg i den bedste Hensigt har troet at kunne [opnåe] med disse Linier osv. osv.

Udkast med Bruuns Hånd.

Ørsted svarede straks d. 10. Dec. i et Brev fra Roskilde; han påviste her med Lethed Misforståelsen af Ordene som sigtende til den jyske

Forsamling, men viste tillige. at han ingenlunde havde glemmt det i den sidste Viborgske Forsamling passerede:

Det har været. mig meget overraskende, at Nogen kan finde et fornærmeligt Angreb på den jyske Forsamling i den Passus i den Roeskildske S. T. S. 679, som Deres Høivelbearenhed i Deres ærede Skrivelse af 9de ds. citerer. Ved den nævnte »ærede Forsamling« kan på ingen Måde forstås den Viborgske Forsamling, men allene den Roeskildske. Foruden at allerede hiint Udtryk fører det med sig, kunde de umiddelbart derpå følgende Udtryk: »efter det Standpunkt og de Grundsætninger, som den har vedkjendt sig«, aldeles ikke passe på den Viborgske Forsamling; hvad der strax efter tales om at nedværdige de Bestræbelser, som Regjeringen har viist for Stænderinstitutionens Udvikling, er således sagt til de enkelte Medlemmer i den Roeskildske Forsamling, som meente, at Regjeringen ikke havde ret alvorlig villet de stænderiske Comitteer. Men, såfremt og den jyske Forsamling var meent, så kunde der dog ikke med noget ikkuns(?) Skin deri findes en Injurie; thi at denne Forsamling eller i det mindste en stor Faction i samme har Søgt at nedværdige det nærværende Regjerings Personale²⁾, er jo en ganske bekjendt Sag, som den jo på ingen Måde uden at vanære sig selv kan fragåe; men derfor er det ingenlunde sagt, at den har gjort det af ond Villie; den må derimod antages at have handlet efter sin Overbeviisning om dette Regjerings Personales Uværdighed - og anseet det for en Tjeneste mod Fædrelandet at fåe denne Mening gjort gjældende. Det er heller aldrig faldet Tutein, som Yttringen nærmest angåer, ind deri at finde en Injurie.

De vil deraf see, at jeg på ingen Måde kan indlade mig i at give nogen Erklæring i Anledning af hiin Yttring, med mindre den affor-

1) Udhævet af A. H.

2) Udhævet af A. H.

dres mig; skulde det derimod skee, skal jeg ikke undlade at afgive den fornødne Erklæring. Iøvrigt har jeg så mange Prøver på Deres Høivelbårenheds Venskab for mig, at jeg ikke kan have mindste Tvivl om, at Deres Forslag, hvor synderlige de end forekomme mig, ere velmeente, og jeg aflægger derfor min oprigtige Tak, bedende mig anbefalet i Deres Frues og øvrige ærede Families Erindring.

Deres hengivne

Ørsted.

Hvor højt Bruun, trods Sammenstødene, satte Ørsteds Virksomhed som Kommissarius, vidnede Afskedsordene 1844 om, og det bekræftes ved efterstående Sag, om end også her den Hjort-Lorenzenske Sag kom til at træde hindrende i Vejen for Planens Udførelse.

Da Ørsted i 1846, tildels på Grund af Sygdom, ikke atter blev kgl. Kommissarius, indeholdt »Fædrelandet« et meget hvast Angreb på hans Virksomhed som sådan. Bruun tænkte da på at offentliggøre følgende Modstykke (Maj 1846):

»Efterretningen om, at Geheimestatsminister Ørsted i Patentet for de nu sammenkaldte Stænder ikke atter er udnævnt til Kgl. Commissarius, blev i »Fædrelandet« Nr. 97 ledsaget af nogle Bemærkninger angående hans Virksomhed i de hidtil afholdte Stænderforsamlinger. - Uden i den Anledning at indlade sig i en Strid, hvori, som i meget andet, det vel væsentlig må være en senere Tid forbeholdt, fuldstændigen at af-sige Dommen, påtrænger sig vistnok den Tanke, at Forholdet også har en anden Side at betragtes fra, og det visseligen ikke er på denne Måde, at i det mindste de mange, som i den nævnte Henseende have stået i Berøring med den Kgl. Commissarius, kunde ønske at sende den i 10

Stændersessioner fungerende Commissarius deres Afskeds-Hilsen.

Det er og tør vist nok være i Alles Erindring, hvilke Følelser og hvilken Stemning, der mødte denne Mand, da han første Gang åbnede Kongerigets Stænderforsamlinger, hvorledes hans Gang til og fra disse blev hædret - og herpå havde han en gyldig Adkomst. Den var begrundet ikke mindre i den Navnkundighed, som hans overordentlige Ånds-Evner og store Masse af Kundskaber, anvendte i Skrift og Virken, havde erhvervet ham, i Tanken om de Frugter, disse vilde bære for den stænderske Virksomhed, end i den naturlige Trang hos Folket og dets Repræsentanter til at yttre deres Taknemmelighed og at give Fortjenesten sin Løn. - Hine Frugter ere ikke udeblevne og denne Taknemmeligheder ikke glemt. - Derom vidner de Ord, hvormed Stænderforsamlingernes Præsidenter have hilset den Kgl. Commissarius ved Slutningen af de forskjellige Stænderforsamlinger - Ord, der visseligen vare et Udtryk af den i vedkommende Forsamling herskende Følelse og Ånd, og hvoraf den den Kgl. Commissarius fra den jyske Stænderforsamling ved Stænderforsamlingernes første Series tilstillede Adresse bærer et utvivlsomt Præg - og alt dette hvilede på en god Grund. Det var Erkjendelsen af det høist lærerige Udbytte, hans Ord i Stændersalen afgav, Erkjendelsen af det meget, han ikke blot ved det kundskabrige Ord har bidraget til den Udvikling, de stænderske Forhandlinger have modtaget, samt Erkjendelsen af - hvad ikke noksom kan påskjønnes - den Frihed i Ordet, som under hans Auspicier forkyndtes i Meddelelsen af de stænderske Forhandlinger - en Fortjeneste, der ikke taber sit Værd ved den stedfundne¹⁾ Unddragelse fra den stæderske Tidende af 2de Dages Forhandlinger i den jyske Stænderforsamling²⁾; hans i Gjærning viste Kjærlighed til det frie Ord et Beviis på, at ikkun for ham aldeles overvejende Hensyn kunde bevirke dette Skridt. - Men

1) Der har først stået: »vistnok beklagelige«, men det er sat i Parenthes og ovenover skrevet: stedfundne.

2) Udhævet af A. H.

som en Virkningsfalt dette i Forening med Mandens elskelige Personlighed, hvoraf - som Stændernes tidligere høiagtede Præsident, Professor Schouw, så smukt i den jydsk Stænderforsamling har sagt - ikkun hans kjæmpestore Ånd overgås - måtte Taknemmelighed naturligen være den herskende Følelse. Og, om end den Måde, hvorpå den Kgl. Commissarius har løst sin vist nok vanskelige Opgave, stundom ikke har fundet den folkelige Sympathi, som ellers så gjerne ydedes ham - muligen en Følge af den Forholdenes Magt, hvorunder han kan have virket - så vil dog, hvad jeg - som ikke fremmed for Forholdene - ikke tager i Betænkning at udtale som min Overbeviisning, den fremtrædende og blivende Følelse hos den Stænderforsamling, hvis Organ jeg har havt den at være, ved Afskeden med den Kgl. Commissarius - vser Taknemmelighed, forenet med Erkjendelse af hans Fortjenester af den stænderske Virksomhed«.

Bruun havde dog en Tvivl om, hvorvidt en Erklæring af sådant Indhold kunde være Ørsted fyldestgørende eller bevirke det, som var hans Hensigt med samme; på den ene Side vilde han, for ikke at fremkalde en Strid, der altid måtte være Ørsted ubehagelig, og hvori Bruun »i Detaillen manglede den nødvendige Frihed«, undgå at give sin Erklæring Udseende af et Genmæle mod den tidligere fremkomne Artikkel, hvor meget han end fandt den var at dadle. »Derfra hidrorer«, skriver han senere, »den som jeg ikke kan nægte giver sig tilkjende for ikke at bevirke Anstød«; men på den anden Side var det hans Agt at give Erklæringen Vægt ved at støtte den på de Følelser, der måtte gøre sig gældende hos de jydsk Deputerede ved Afskeden, og at fremstille, hvorledes disse Følelser vare fuldt begrundede; »men her«, tilføjer han, »pålagdes mig også største Varsomhed for ikke at komme i Strid

med antecedentia. Alt dette måtte naturligen indvirke på den hele Dannelselse af Erklæringen og give den noget tvungent«.

Det er tydeligt nok, at den Hjort-Lorenzenske Sag har spillet en ikke ringe Rolle ved denne Lejlighed og bidraget til at fremkalde Bruuns Forsigtighed. Men han henvendte sig så til et Sted, hvor det synes ikke at have været helt usædvanligt, at man i sådanne Tilfælde henvendte sig - til Broderen Hans Christian, og forelagde ham først Erklæringen til Betænkning. H. C. Ørsted skrev d. 4. Maj følgende, for begge Brødrers Forhold og også for Bruuns Forhold til H. C. Ørsted, betegnende Svar:

Høistærede Ven! De har ved at forlange min Mening over det hermed Tilbagefølgende givet mig en vanskeligere Opgave end jeg i første øjeblik troede Dette hidrører måske derfra, at De selv har havt en vanskelig Opgave, som just ved Deres særegne Stilling blev ganske usædvanligt vanskelig. De må iagttage en stor Forsigtighed og mange Hensyn i hvert Udtryk, og må derved unddrage Dem selv den store Fordeel, at give Deres Erklæring, som et Hele betragtet, den kraftige Holdning, som De vilde have givet den, hvis Deres Stilling havde været friere, og hvorved De vilde have nået en langt større Virkning. Dette Deres trykkede Forhold har måske endog foranlediget tilsyneladende Indrømmelser, som De hverken vilde gjøre eller behøvede at gjøre; f.Ex. i Begyndelsen, hvor De siger at Forholdet også har en anden Side, synes De at indrømme, at den Artikkel, som har fremkaldt Deres Erklæring, kun er eensidig, og ikke fuld af urigtig Fremstilling. Vendingen, som følger strax efter, synes at antyde, at den omhandlede Artikkel gav sig ud for at være en Afskedsyttring fra Stænderne, hvilket De dog sikkert ikke vilde sige. - Fremhævelsen af, at de to bekjendte Dages Forhandlinger ikke tryktes, indtager i en så kort Erklæring en Plads, hvorved

den kommer til at gjøre et langt større Indtryk på Læseren, end det er Deres Hensigt at den skulde. Stiildelenes Proportion har ved sådanne Leiligheder sin mechaniske Virkning.

Alt dette opvækker Tvivl hos mig, imedens jeg dog så gjerne vilde tilråde Bekjendtgjørelsen både for det Væsentlige i Erklæringens Indhold, og for det høitagede Navn, som kom til at stå derunder og som vilde bidrage meget til at give den Vægt.

Jeg henstiller nu Sagen til Deres egen Beslutning. Hvilken De tager, føler jeg mig dog forpligtet til at takke Dem for Deres Venkab mod min Broder, og den Fortrolighed De i denne Sag har viist mig.

Med udmærket Høiagtelse

Deres hengivneste

H. C. Ørsted.

Kbh., den 4. Mai 1846

Da Bruun havde modtaget dette Brev, skrev han straks samme Dag (4. Maj) et Svar til H. C. Ørsted (indført i Koncept på dennes Brev), hvoraf Forklaringen af hans vanskelige Stilling allerede er anført ovenfor og som ender således:

»Skjøndt om de af Hr. Conf. gjorde Bemærkninger uden Vanskelighed kunne fyldestgjøres ved Betragtningen af Forholdet fra den anden Side har jeg ikke havt Hensyn til Sagen, men til de Betragtninger, som måtte udgaa fra andre Personer, ð: de Deputerede, navnlig de jyske så er det mig allerede nok for at undlade det påtænkte Skridt, at den Tvivl, jeg selv havde, deles af Hr. Conf., til hvem jeg henvendte mig uden Frygt for Miskjendelse af mm gode Villie og min oprigtige Hengivenhed for Deres Hr. Broder, blandt hvis Beundrere jeg altid har regnet mig¹⁾).

1) Udhævet af A. H.

I det jeg således - dog ikke uden Mismod over her at måtte holde mig tilbage, opgiver Forehavendet, beder jeg Hr. Conferentsråden modtage min oprigtige Taksigelse for den Venlighed og Velvillie, hvormed De har været så god at komme min Henvenden til Dem imøde«.

Bruun fik dog på en vis Måde Anvendelse for sin Erklæring. Den 21. Oktober s. A. (1846) åbnedes den næste Stændersamling. I Åbningsmødet udtalte Bruun en Tak til A. S. Ørsted, hvori »Erklæringen« kommer igen, tildels ordret. Men efter Ordene: »... samt Erkendelsen af - hvad der ikke noksom kan påskønnes - den Ordets Frihed som under hans Auspicer forkyndtes i Meddelelsen af de stænderske Forhandlinger ...«, er hele Stykket om Nægtelsen af at optage de 2 Dages Forhandlinger i Tidenden, og de derpå grundede Betragtninger, udeladte, og Talen ender umiddelbart herefter med følgende Ord:

Det er med en taknemmelig Erkjendelse af alt dette og med et for os Alle kjært Minde om hans ædle og elskelige Personlighed, at denne ærede Forsamling - deter jeg forvisset om - sender Anders Sandøe Ørsted sin Afskedshilsen, ledsaget med den Fortrøstning, at hans Virksomhed for den stænderske Institution ikke med hans Tilbagetræden er afsluttet¹⁾.

I et Brev til sin Hustru af 30. Oktober 1846 udtaler Bruun sig selv om sine Afskedsord til Ørsted; tillige udtaler han sig om sin Holdning i Anledning af et Forslag, som Overretsprokurator Jespersen havde indgivet om et Andragende om Indførelse af en fri Forfatning. Dette Forslag havde den ny Kommissarius, P. G. Bang, modsat sig som stridende mod Kongeloven, medens Bruun hævdede Forsamlingens Ret

1) Stændertidenden 1846, Sp. 12-13.

til at behandle Sagen, hvorpå Jespersen tilsidst tog sit Forslag tilbage¹⁾. Brevet lyder:

... De 8 à 10 Dage, der ere forløbne, forekommer mig som en heel Måned, ikke blot fordi jeg har savnet Eder, men også fordi de have været opfyldte med såmange Begivenheder, der ikke blot have gandske optaget mig, men også angrebet mig temmelig alvorligen, idet jeg hovedsageligen måtte være alting for den hele Forsamling - jeg har dermed nærmest Hensyn til Forfatningssagen. - Min Holdning deri, veed jeg, har i Almindelighed Forsamlingens Bifald; men det kan vel være at jeg ikke vil gåe fri for streng Omtale i visse Blade eller andensteds. Dersom Du hører mit Forhold af fornuftige Folk bedømt, så lad mig det vide. - Min vanskelige Stilling vil vist enhver skjænke fornødent Hensyn. Imidlertid takkede Bang mig dog for den Assistance, jeg havde ydet det Udfald, Sagen fik, og vist er det, at jeg ikke havde liden Deel deri, men fornemligen havde jeg Søgt at virke for, at det Hele havde været undgået, men dette lykkedes mig ikke. Frit har jeg ikke andet siden vor Adskillelse, og Tjenesten er stræng, dog bliver der nu for det første noget mere Ro. -

Det glæder mig at Du synes om min Tak til Ørsted; Du veed, at jeg ikke har sagt andet end hvad der er min virkelige Mening og Stemning for Ørsted ...

At også det personlige Forhold til den ørstedske Kreds fortsattes, viser et varmt Lykønskingsbrev, som Fru Reinholdine Bruun den 18. December [1846] skrev til sin Mand, der endnu var i Viborg ved Stænderforsamlingen, i Anledning af hans 50 Års Fødselsdag, og som også omtaler et rørende Træk om Ørstedes personlige Elskværdighed og Finfølelse. Bruun havde bedt hende udføre et Ærinde for sig til Ørsted.

1) Stændertidenden 1846, Sp. 33; 75-94; 95-96.

Hun ytrer i den Anledning:

... Jeg var da hos Ørsted i Går, da det var første Gang jeg gik ud for min sidste svære nerveuse Hovedpine. Jeg traf ham ikke, men skrev med et Par Ord mit Erinde fra Dig. Det var temlig meget forlangt af Dig, elskede Daniel; men nu er det jo overstået - bare det nu hjælper. Jfr. Bohr sagde, at Ørsted var rask, men så usigelig bedrevet over den elskelige, kjærlige Fru Rosenvinges Død¹). Han kunde slet ikke tænke på at gå til Middagsselskab hos Levezau (Overhofmarskalken) og sendte Afbud - den velsignede Mand ...

Bruun svarede derpå i et Brev fra Asmild Kloster af 24. December 1846, hvori han også giver en Skildring af Festen for ham d. 18. December:

Min søde, elskede Reinholdine! Inderlig- Tak, Du trofaste Sjæl, for Dit Brev af 18de. Jeg er nu på anden Dag i Ro med Undtagelse af Sagernes Ordning, der vil give Arbeide, men ingen Uro i Sindet. - Jeg har jo fra alle Sider megen Satisfaction for min Anstrengelse; men den har også været af den. Beskaffenhed, at jeg aldrig skal gjentage den, hvis jeg oftere skal komme i den samme Stilling, hvilket kan være rimeligt, da jeg fra 3die Valgdistrikt på anden Hånd har modtaget Forespørgsel, om jeg vil modtage Valg på ny. Endskjøndt i Begyndelsen tvivlsom har jeg dog sagt vedkommende, at jeg foretrak det Distrikt, der først havde viist mig Tillid, for mit eget Valgdistrikt. - Mit Fødsels Jubilæum blev rigtig nok med al Inderlighed og Hjertelighed fejret, dog uden nogen Antydning af Dagen - jeg havde søgt, som Du kan begribe, at undgåe hele Festen, navnlig som Fødselsdagsfest, men kunde ikke undgåe den, uden for så vidt man forbi gik Dagen og holdt sig til Præsidenten - jeg hav-

1) Retshistorikeren Kolderup Rosenvinges Hustrn var død samme Dag (17. December).

de aldrig drømt om at see mit søde År feiret af Mænd fra alle Kanter af Provindsen. Gottlieb¹⁾ og Rector Olsen²⁾ som Dagens Digter, var de eneste, der var med uden for Stænderne, hvilket for øvrigt flere i Byen tog ilde op, da de havde så meget tilovers for mig, at de gjerne vilde deeltage, men som sagt, det var ingen Fødselsdagsfest. - 2de Sange til Dagen bleve afsungne, den ene til mig - særdeles smuk af Rector Olsen - den anden til »Præsidenten: Viv« med Melodi »Mack, Mack, Mack«. Skeel³⁾ udbragte min Skål, With Din ... De Deputeredes gode Stemning for mig var så udeelt, så vel denne Aften som ved Slutnings-Dineren. Med Slutningstalen og Bordtalen gik det godt Schiøning sagde om de sidste: Udmærket godt, og fand mine Ord til Bang indholdsrige og smukke. Det er jo altid en Fornøjelse at høre denne Dom af Schiøning, da sådan foregår for 80 Vidner. - Begge Festerne var forøvrig meget muntre -----

Jeg erkjender, min søde Reinholdine, at det var for meget forlangt af mig at bede Dig om at gåe til Ørsted; men V...⁴⁾ bad mig så meget, og jeg var så ophængt, at jeg ikke selv kunde skrive til Ø., og dels vi[d]ste jeg jo, at det egentlig er Dig, der binder ham til os, ikke mig - Du tilgiver mig jo nok. - Jeg håber da, at Din nerveuse Hovedpine nu ganske har forladt Dig; min kære Reinholdine må endelig være rask ...

Det har ret gjort mig ondt at erfare Frue Rosenvinges Død. Du holdt jo også meget af hende og glædede Dig ved hende, hvor I mødtes ...

Jeg troer at Bang har været meget glad ved mig, og han har også havt Grund dertil. Han vil strax besøge Dig, når han kommer tilbage; men han bliver nogle Dage i Randers. Derimod vil Du først høre en personlig Hilsen fra mig gennem Dalstrøm⁵⁾ ...

- 1) P. D. Bruuns ældste Søn. senere Etatsråd Bruun til Asmil.
- 2) Rektor F. C. Olsen, bekendt Politiker og Forfatter (Povl Møllers Biograf).
- 3) Den Stænderdeputerede, Kammerherre Skeel til Birkelse.
- 4) Utydeligt Navn.
- 5) Sekretær hos den kgl. Kommissarius, H. C. Ørstedes Svigersøn senere Stiftamtmand i Ålborg.

I Festsangen for Bruun mindes han som den, der

... selv var os et Billed på,
at Kraft med Blidhed kan beståe.
Med Sandheds Magt og Sandheds Glæde
Fra Læberne hans Tale gik.
Vi vendte øjet til hans Sæde
Og mødte Freden i hans Blik.
Og Kjærlighedens milde Magt
Umærket holdt i Salen Vagt.

Derpå kom »Konernes Skål, forfattet i en ganske sirnpel, men ganske ny Vise, som synges mod Slutningen af Måltidet den 18de December 1846, når Kagen serveres«. Den begynder:

I dette glade Lag
I dette glade Mack, Mack, Mack
I dette glade Lag;
Ved Vinen og ved Kagerne
Mollack, Mollack, Trallerallera
Vi glemme Stændersagerne
Indtil en anden Dag. ,:.

Om »Præsidentens Viv« hedder det:

Held Præsidentens Viv;
Istemmer alle Mack -
Held Præsidentens Viv;

Hun trofast ved hans Side står.
Mollack, Mollack, Trallerallera
Gid hun må leve mange År
Forskjønnende hans Liv. :,:
Der endes med en Skål
For den, for hvem vort Hjerte slår,
Og som vi gjensee snart.

Skøndt Bruun måske havde en Følelse af, at Ørstedes personlige Forhold til ham ved Begivenhedernes Udvikling var bleven noget kølnet, holdtes Forbindelsen dog vedlige. Stadig, lige til Ørstedes Død, lykønskede også Bruun og hans Familie ham på hans Fødselsdag d. 21. December, skøndt det politiske Forhold stadig blev mere spændt, og det efter Familietraditionen - vel snarest i de senere År - generede Bruun ved denne Lejlighed at træffe sammen med så mange »Helstatsmænd«, ligesom også Fru Reinholdine skal have bestræbt sig for at hindre. at Venskabsforholdet opløstes.

Bruun havde jo siden 1842 sluttet sig til det nationalliberale Parti, og da navnlig til den Fløj, der repræsenteredes af H. N. Clausen og Schouw. Imidlertid kom de store Begivenheder 1848, den grundlovgivende Rigsdag, hvor Vedtagelsen af det Bruun-Jespersenske Forslag om Landstingets Sammensætning endelig medførte Vedtagelsen af selve Grundloven, medens Ørsted stemte mod Grundloven. - Beundringen for den store Jurist opgav Bruun aldrig. Hans Navn findes derfor også under den Opfordring, som af Jurister og andre, deriblandt F. C. Sibbern og Boghandler Jakob Deichmann, men ikke Clausen og Schouw, udstedtes om at lade forfærdige en Erindringsmedaille i An-

ledning af Ørsteds 50årige Embedsjubilæum d. 21. Maj 1851¹⁾). - Endelig kom Helstatsforfatningen, det ørstedske Ministerium, under hvilket Bruun var Medlem af Landstinget og dettes Formand (1853-62) og endelig den store Rigsretssag mod det ørstedske Ministerium, hvorom også Familiearkivet indeholder nogle Oplysninger.

Allerede 1850 var Bruun af Landstinget valgt til Medlem af Rigsretten; efter Rigsdagsopløsningen 1853 var han bleven valgt at Højesteret; men da der efter Opløsningen 1855, på en Tid, da Rigsretten forestod, skulde vælges nye Medlemmer til Rigsretten, forbigik Højesteret ham, skøndt han nu var et af Rettens ældste Medlemmer, hvorpå han valgtes af Landstinget. - Sagen indlededes med følgende Brev fra den ene af det anklagede Ministeriums Defensorer, Højesteretsadvokat Salicath:

Kjøbenhavn, d. 24. Aug. 1855.

Højstærede Hr. Etatsråd!

Med det Forord, at Hr. Etatsråden ey betragter disse Liniers Indhold som en officiel Meddelelse fra mig, som en af de beskikkede Forsvarere ved Rigsretten for de anklagede afgåede Ministre, men som en underhånden og forud given Avis, til af Dem at benyttes eller ikke, dog i første Fald med Ret til at ansee den som pålidelig, - tillader jeg mig conndentielt at underrette Dem om, at der i nogle mig fra enkelte Anklagede tilstillede Opsatser til Brug ved deres Forsvar findes bl.fl. det udtrykkelige Pålæg til mig, at æske Rigsrettens Påkjøndelse forud af Spørgsmålet om Deres Habilitet, når De bliver valgt af Højesteret blandt de af denne Ret vælgende 8 Højesterets-Assessorer. Man har for det Tilfælde påberåbt sig af deres dobbelte Egenskab som Landstings-

1) Kock, Ørsted, S. 206.

mand og Højesterets-Assessor, at Rigs Retten da kommer til at bestå af 9 Landstingsmænd og 7 Assessorer i Højesteret, og omendskjøndt den samme dobbelte Egenskab også kunde føre til, dersom De var valgt af Landstinget til Rigsretten, at denne da kom til at bestå af 9 Højesterets Assessorer og 7 Landstingsmænd, vilde der dog i sidstnævnte Fald ingen Anledning fra de Anklagedes Side være til nogen Exception, fordi der da dog vilde være 8 Assessorer fra Højesterets-Elementet, der vare uden Forbindelse med Landstinget.

Ligesom jeg nu aldeles vil henstille til Hr. Etatsråden, om De »på Grund af en modtagen pålidelig Meddelelse herom« vil finde Dem foranlediget til forud at frabede Dem, eller ønske Dem fritaget for, - Valg af Deres Højesterets Colleger, og således gjøre en så kedsommelig Exception overflødig, således tænker jeg, såfremt De hertil beslutter Dem, at have gjort Dem en sand Tjeneste ved at have suppediteret Dem med et fuldkommen antageligt Middel til at blive befriet fwr Deel i en så ubehagelig Sag. -

Med Højagtelse, Hr. Etatsråd, Deres ærbødigste

Salicath.

Højvelb. Hr. Etatsråd, Højesterets Assessor P. D. Bruun, R. af. Db.,
Dmd.

Hvad Bruun svarede, er ikke oplyst; men Resultatet blev, at han blev forbigået af Højesteret. Da Landstingets allerede valgte Medlemmer erfarede dette, tilbød alle de valgte, at en af dem vilde træde tilbage for ham, hvilket Bruun dog i Begyndelsen ikke vilde tage imod. Det fremgår af et Brev af 11. Septbr. 1855 fra Bruun til hans ældste Datter, Fru Magdalene Swane, der var bleven afficeret af en hadefuld Artikkel i

Anledning at Valget i »Kjøbenhavnsposten«:

... Moder meldte mig i sit sidste Brev, at Du, min gode Datter; var så afficeret af »Kjøbenhavnsposten«s Udgydelser mig vedkommende; dette bragte mig til i Forgårs - først i Forgårs - at læse disse Stykker - jeg havde ladet mig Indholdet referere tidligere, og da der intet Fornærmeligt skulde indeholdes, men blot personligt Ondskab, så vilde jeg ikke gjøre Vedkommende den Fornøjelse at læse det, eller lade mig afficere deraf; imidlertid Dine Ord til Moder opfordrede mig til at gjøre de slette [Udgydelsers] Bekjendtskab i Forgårs.

Hvad den lille Begivenhed angår, må jeg sige Dig, min kjære Magdalene, at jeg er meget glad og lykkelig over at være blevet befriet for at være Medlem af Rigsretten. Da alle Medlemmerne, der var valgte af Landstthinget, strax efter Udfaldet i Højesteret samlede sig med Tilbud af enhver af dem at træde ud for at gjøre Plads for mig, modsatte jeg mig sådant så eftertrykkeligt, at de måtte opgive deres Forehavende, ikke uden at nogle af dem bleve vrede på mig derfor - så fra den Side har jeg intet at beklage mig over, nemlig at jeg ikke er Medlem af Rigsretten.

Begivenheden i Højesteret var en Demonstration for det afgåede Ministerium og mod det nye Ministerium, og den Fornøjelse kan man jo gjerne unde Højesteret; de eneste, der ikke deltog i den, var Bretton, Thorsen og Lund, der stemte på mig. - Det i »Fædrelandet« i Anledning af Valgresultatet i Højesteret indrykkede Stykke var mig imod, navnlig fordi jeg vel kunde forudsee og vente, at en Person som Nielsen ikke vilde kunne holdes tilbage fra at udgyde sin Galde og Ondskab mod mig, der dog ikke kunde for, at en Omtale som den i »Fædrelandet« fandt Sted; jeg må derfor antage, at det, efter alle Ju-

lemærker at dømme, er en sådan Tilfredsstillelse, der ved Udgyrdelserne i »Kbhvnsposten«, navnlig det andet Stykke, er søgt - men den Udgydelse er ... så ondskabsfuld, og det af den Art, der ikke kan imødegåes, at det personlige Had og Råhed, som har ført Pennen, må falde enhver i øjnene; - nogle faktiske Urigtigheder kan der derfor ikke fra min Side lægges nogen Vægt på i en Artikkel under en så hadefuld og rå Form. - Endskjøndt Læsningen har afficeret mig, så må jeg dog erkjende, at jeg ikke har Ret til at fordre mere end nogen anden at være fri for Udgydelser af denne Natur. - Alle mine Venner har måttet undgjælde, og det er første Gang i mit offentlige Liv det hænder mig; der er så mange Folk, der skal have Næring for deres Ondskab; at man nu denne gang har udseet mig som Føde derfor, i et derfor, med Hensyn til mig, passende Blad som »Kjøbenhavnsposten«, må jeg finde mig i, og det er derfor ikke værdt mere at omtale denne Sag, eller at Du, min egen kjære Datter, lader Dig videre afficere deraf ...

Din kjærlige Fader P. D. Bruun

Nogle Dage senere kom en Deputation (deriblandt Orla Lehmann) op til Bruun for at bede ham alligevel at indtræde i Rigsretten, hvilket han derpå gjorde.

Hensigten med Højesterets Undladelse af at vælge ham, var, som Bruun også selv ytrer i Brevet, tydeligt nok politisk for at hindre, at man fik en Mand ind blandt Højesterets Medlemmer, hvis politiske Meninger man ikke kunde stole på. »Denne Højesterets Forsigtighed (eller hvad var det vel?)«, hedder det i Nekrologen over P. D. Bruun i »Illustreret Tidende« V, Nr. 248 (26. Juni 1864), »fremkaldte hele det ørstedske Ministeriurns Frifindelse ... thi Højesteret valgte 8 Medlemmer af Rigsretten, som alle frifandt Ministeriet for den rejste Ankla-

ge, medens Landstingets 8 Medlemmer (også Bruun) naturligvis var lige så enige i at dømme det. Havde derimod Højesteret valgt Bruun iblandt de 8, var Ministeriet upåtvivlelig dømt med 9 Stemmer imod 7, eftersom det næppe havde været muligt i hele Landstinget at finde en konstitutionel politisk Størrelse, der havde kunnet gå ind på dets Frifindelse«.

Ja, det var den tidligere Tids Opfattelse af Forholdet, at alle 8 Landstingsmænd havde stemt mod samtlige Ministres Frifindelse. Det siges f.Eks. endnu i C. St. A. Billes Biografi af Bruun i »Biogr. Leks.« (Maj 1889). Da fremdrog L. Kock nogle Ytringer af Ørsted selv i hans Lejlighedsskrift: »Belysning af Angrebene på Højesteret« (i Anledning af Rigsretssagen), S. 85, hvorefter det fremgik, at Enigheden blandt Landstingsdommerne kun gjaldt de to Forsvarsministre, Hansen og Bille, og Finansminister Sponneck, hvorimod også flere Landstingsmænd havde voteret for Frifindelse af de øvrige Ministre, Scheel, Bluhme, Tillisch og Ørsted selv¹⁾.

Til disse Landstingsmænd hørte også P. D. Bruun. I Familiearkivet findes et Referat af hans Votum, »nedskreven efter Erindringen og i Henhold til optegnede Momenter såvel for som under Voteringen og under Af benyttelse af en Udskrift af Rigsrettens Stemmegivnings Protokol«.

Han begynder med at ytre, at i Henhold til den faktiske Fremstilling af Sagen kan han i alt Væsentligt henholde sig til den under Voteringen givne; han kommer til samme Resultat med Hensyn til de Anklagede Ørsted, Tillisch, Blühme og Scheel, men støtter den dem tillagte Frifindelse på andre Grunde.

At ingen af disse 4 Anklagede har kontraseret nogen af de tagne

1) L. Kock, Ørsted, 254-55. - At dette vilde blive Udfaldet af Rigsretssagen var vistnok også en almindelig Mening blandt Ørstedes Venner. I al Fald erindrer jeg endnu tydelig en Samtale mellem min Fader og F. C. Sibbern, hvor denne hævdede dette som det formentlige Udfald af Rigsretssagen.

Beslutninger, er ikke tilstrækkeligt til at fri dem for Ansvar. Grundlovens § 19 betegner vel den Minister for særlig ansvarlig, der har underskrevet Beslutningen, men ligesom denne Bestemmelse ikke udelukker Ansvar for, hvad der af andre Ministre måtte være foretaget eller undladt, som står i Forbindelse med sådanne Bestemmelser. således ligger der klarligen i Bestemmelsen i Grl. § 20, at Ministrene kunne tiltales for deres Embedsførelser, hvorunder også deres Forhold til slige af andre Ministre kontraserede, for disse særlig ansvarlige Beslutninger må henregnes, - cfr. Grl. § 18: »Ministrene ere ansvarlige for Regeringens Førelse« ...

Når der nu er Spørgsmål om, hvorvidt de Anklagede kunne drages til Ansvar for deres Embedsførelse under denne Sag, så er det ikke enhver Ministers korrekte Opfattelse af Embedspligt, der medfører Ansvar, men at det i Almindelighed afhænger af, i hvilken Grad Tilside sættelsen - navnlig når en Bestemmelse skal tages - har fundet Sted.

»Jeg kan ikke skønne«, fortsættes der, »at nogen af de 3 Anklagede Ørsted, Bluhme og Scheel kunne være at drage til Ansvar for ikke at have modsat sig eller gjort det med fornøden Kraft eller for at have været enige i de Foranstaltninger, der besluttedes angående de omtalte Rustninger, da denne Sag var Genstand for Behandlinger i Gehejmestatsrådet - cfr. Grl. § 21 -, sålænge der endnu ikke var Spørgsmål om at udelukke den tilstedeværende Rigsdag fra den samme tilkommende Indbydelse på Udførelsen af slige Foranstaltninger ved Bevilgingen af de dertil fornødne Penge. Det er derimod det sidste, hvorom Spørgsmålet om Ansvar drejer sig, for så vidt nemlig de 3 Anklagede kunne siges at have i større eller mindre Grad deltaget enten ved foregående eller efterladende Handlinger i Beslutningen om at forbigå den tilstedeværende Rigsdag med Hensyn til de fornødne Pengemidler«.

Tillisch kunde der i den Henseende intet lægges til Last; men efter Gehejmestatsrådsforhandlingerne og under hvad der under Sagen er fremkommet, må det imidlertid anses for tvivlsomt, om de tre vedkommende Anklagede (Ørsted, Bluhme og Scheel) dog kunne siges at have undladt til forskellig Tid mere eller mindre at gøre opmærksom på det konstitutionelt urigtige og mislige i den om ventilerede Forbigåelse af Rigsdagen.

Dette søges nu nærmere påvist under Påberåbelse af Gehejmestatsråds-Protokollen, men er atter overstreget: Bluhme havde således i Mødet d. 13. Februar tilkendegivet, at han som Udenrigsminister ikke kunde modsætte sig, hvad der var konstitutionelt nødvendigt, skønt han ikke kunde nægte, at det var umuligt at komme til Rigsdagen med Begæring om Bevilling. - Ørsted havde, skønt på et senere Stadium end Beslutningen var taget, nemlig d. 23. Marts, tilkendegivet, at de Foranstaltninger, hvorom der da var Tale, kunde betragtes som en Omgåen af de konstitutionelle Former -, og hvad Scheel angik, da havde Defensor (Liebe) fremdraget en Ytring af ham i Mødet d. 15. Februar, at et Lovforslag derom straks måtte forelægges Rigsdagen.

Efter de atter overstregede Stykker fortsættes med Hovedmomentet for Frifindelsen af de 3 Anklagede, Manglen af en Lov om Ministeransvarlighed:

Når nu hermed sættes i Forbindelse, at en Lov om, hvorledes Ministrene have at forholde sig i Statsrådet, således som bebudet i Grl. § 21, mangler, og at det således ikke er givet, hvorvidt Ordet under Forhandlingerne der af nogen kan tages uden Pålæg af Kongen eller efter dennes ønske om, at flere skal ytre sig, så formener jeg i Henhold til Foran-

førte, at der ikke er tilstrækkelig Grund til at drage de her omhandlede tre Anklagede til Ansvar for det dem injurierende(?) Forhold ...

Idet jeg således med Hensyn til de her nævnte Ministre kommer til samme Resultat som under Voteringen antaget, er dette derimod ikke Tilfældet med Hensyn til de anklagede Hansen, Sponneck og Bille ...

Idet dette derpå vidtløftigt udvikles, kommer Konklusionen til at lyde på, at Ørsted, Tillisch, Bluhme og Scheel »bør for den offentlige Anklagers Tiltale fri at være«; Hansen, Sponneck og Bille bør til Københavns Fattigvæsens Hovedkasse bøde, de to Førstnævnte hver 2000 Rdlr. og den sidstnævnte 1000 Rdlr., samt til Statskassen for Kongerigets Vedkommende betale store, nærmere specificerede Summer i Skadeserstatning, og de tre sidstnævnte udrede alle at Sagen flydende Omkostninger, samt Salær til Advokaterne.

Bruuns Votum var med Hensyn til de 4 Anklagede et Slags Kompromisforslag, hvor han vel hævdede det samtlige Ministeriums Medansvar for de fattede Beslutninger i Modsætning til Højesteretsmedlemmernes Holden på Kontrasigneringens Nødvendighed for Strafskyld; men han blev da nødt til at lægge Hovevægten på Manglen af en Ministeransvarlighedslov. Og nægtes kan det heller ikke, at det af den Udskrift af Gehejmestatsrådsprotokollen, som findes i Familiearkivet, fremgår, at navnlig Ørsted under Forhandlingerne, hvilket også bebrejdedes ham stærkt af den offentlige Anklager, havde holdt sig, efter vor Opfattelse af en Premierministers eller Konseilspræsidents Stilling, højst påfaldende tilbage under Diskussionerne om så vigtige Spørgsmål. Men man var jo endnu i Palamentarismens Barndom, og det må ikke glemmes, at Kongen endnu var Suveræn i Hertugdømmerne, og at Statsrådet også omfattede dem.

Bruun selv var misfornøjet med Rigsretssagens Udfald. Under de langvarige Møder havde han tegnet et Fantasilandskab, som endnu findes i Familiens Besiddelse, og herunder skrevet: Mit Udbytte af 4 Ugers Sidden i Rigsretten.

Bruun overlevede Ørsted i 4 År; hans svagelige Helbred omtales ofte; 1855 havde Landstinget valgt ham til Medlem af det ved Fællesforfatningens Vedtagelse oprettede Rigsråd, i hvilket han vedblev at have Sæde, indtil Sygdom tvang ham til 12. Septbr. 1863 at nedlægge sit Mandat; 1862 havde hans Funktionstid i Landstinget ophørt; fra 1862 afløstes han som Formand af sin yngre Broder Mads Pagh Bruun. - Han døde 7. Juni 1864 i Kobenhavn og blev begravet på Asmild Kirkegård på en Tid, da der lå stor tysk Indkvartering. - Fru Reinholdine overlevede ham i 19 År og døde på Asmild Kloster d. 28. Oktober 1883.



Carl Arnold Leopold Heise (født 28. december 1837 i Birkerød, død 7. februar 1915 i København) var en dansk historiker og skolemand, søn af Carl Johan Heise.

Heise blev 1856 efter 3 års skolegang i Frederiksborg lærde Skole student her fra og tog 1862 filologisk-historisk embedseksamen. Efter en udenlandsrejse i 1863 ansattes han samme år som adjunkt ved Herlufsholm, forflyttedes 1868 i samme stilling til Viborg Katedralskole, kom 1882 som overlærer til Roskilde Katedralskole og vendte 1892 tilbage til Viborg som rektor. 1877 erhvervede han den filosofiske doktorgrad, 1884 blev han medlem af Det kongelige danske Selskab for Fædrelandets Historie.

Som historiker har Heise især syslet med Danmarks historie på reformationstiden, hvortil han havde et indgående kendskab. Til oplysning af denne tid har han udgivet en række afhandlinger i forskellige historiske tidsskrifter, til dels af betydeligt omfang, bl.a. Herredagen i Kjøbenhavn 1533; 1873, og Wolfgang v. Utenhof, 1877 begge i Historisk Tidsskrift, og herom handler også hans doktordisputats: Christiern II i Norge og hans Fængsling (1877). Det af Konrad Barner påbegyndte store værk: Familien Rosenkrantz' Historie fortsatte han med 2. bind (1882), omfattende 1. halvdel af det 16. århundrede, og slægten Rosenkrantz' historie i resten af samme århundrede skildrede han (1885-91) i Historisk Tidsskrift [1] og Personalhistorisk Tidsskrift [2]. Også andre perioder af Danmarks historie er han kommet ind på; han har f.eks. leveret bidrag til spørgsmålet om det ældste København [3]. 1879 udgav han Diplomatarium Vibergense som indeholder dokumenter vedkommende Viborg By og Stift fra tiden 1200-1559 og 1890-91 en oversættelse af Skibbykrøniken. I alle sine arbejder viser Heise sig som en grundig og selvstændig forsker, og han har vidst at drage mange nye synspunkter frem.

5. august 1868 ægtede han Kaia Marie Ottilia Dichman (født 30. april 1837, datter af hans morbroder rektor Gustav Adolph Dichman. I 1894 blev han Ridder af Dannebrog og 1908 Dannebrogsmænd. Han er begravet på Birkerød Kirkegård.